

מדשן ביתך

גליון
מס' 224

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א
נערך לדפוס לע"נ המחנך רבי דוד ב"ר חיים הכהן עדני זצ"ל

מקץ
תש"פ

"ויהי מקץ שנתים ימים" (מ"א - א)

"אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו" [תהילים מ"ה] זה יוסף, "ולא פנה אל רהבים" ע"י שאמר לשר המשקים "וזכרתני" "והזכרתני", ניתוסף לו ב' שנים. [בר"ר שם] דברי המדרש לכאורה סותרים את עצמם מיניה וביה, בהתחלה הפסוק משבח את יוסף "אשר שם בה' מבטחו", ואח"כ אומר שנענש בגלל שפנה אל רהבים. וא"כ לא שם בה' מבטחו. ונאמרו פה כמה הסברים, והארכנו בפרשת וישב על הפסוק (מ"י - י"ד) "כי אם זכרתני איתך" עיי"ש.

"ופרעה חלם והנה עומד על היאור" (מ"א - א)

עדות ביהוסף שפת לא ידעתי אשמע. [תהילים פ"א].

במדרש תנחומא [מקץ ג] הביא מספר שינויים שפרעה שינה בסיפורו ליוסף ממה שחלם, כדי לנסות את יוסף האם יודע לפתור את חלומו. והנה מן היאור עלת שבע פרות וגו' (מ"א - ח). אמר לו יוסף, לא כך ראית, אלא יפות מראה ובריאת בשר (מ"א - ב). אמר לו: הנה שבע פרות דלות ורעות (מ"א - י"ט). אמר לו: לא כך ראית, אלא רעות מראה ודקות בשר (מ"א - ג). אמר לו: הנה שבע שבלים מלאות וטובות (מ"א - כ"ב). אמר לו: לא כך ראית, אלא בריאות וטובות (מ"א - ח). אמר לו: והנה שבע שבלים צנמות דקות (מ"א - כ"ג). אמר לו: לא כך ראית, אלא דקות שדפות קדים (מ"א - ו). התחיל פרעה תמה בעצמו. אמר לו: אחרי היית כשחלמתי, שנאמר: אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת. הוא שאביו מברכו, בן פרת יוסף (מ"ט, כ"ב), אל תקרא בן פרת אלא בן הפרות יוסף. שינוי נוסף מצאנו בין חלומו של פרעה לבין מה שסיפר ליוסף, פרעה בחלומו ראה והנה עומד על היאור (מ"א - א), ואילו כשסיפר לפרעה אמר הנה עומד על שפת היאור, (מ"א - י"ז)

רבי ברוך פרנקל תאומים בספרו "מרגניתא דרב" מבאר לפי שינוי זה את הפסוק בתהילים "עדות ביהוסף" מה העדות שיוסף הוא יודע לפתור את

"ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עומד על היאור" (מ"א - א)

קץ שם לחשך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפלה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלם. [בר"ר פ"ט - א] על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני [בראשית מ"ד] נתוסף לו שתי שם שנים. [מדר"ר פ"ט - ג].

מבואר במדרש ששנתיים אלו המוזכרים בפסוק היו עונש על מה שביקש משר המשקים שיוזכרו לפני פרעה, ולכאורה חלום פרעה הוא נושא חדש ולא קשור למאסרו של יוסף, אך בפסוק משמע שיש קשר בין תום תקופת השנתיים הנוספות, לחלומו של פרעה, וצריך להבין את הקשר ביניהם.

מבאר ה"בית הלוי", בכל דבר בעולם יש סיבה ומסובב, כלומר, בכל דבר יש את הסיבה הגורמת לדבר להיות, ויש את המסובב, היינו את התוצאה שנגרמה מהסיבה, למשל, אדם קנה סחורה והרוויח ממנה כסף רב, העולם חושבים שקניית הסחורה היא הסיבה שממנה נהיה הרווח הגדול, והמסובב היינו מה שהרוויח הוא התוצאה, אך באמת הדברים הם בדיוק להיפך, על האדם נגזר להרוויח כסף, ומשמים סיבכו שבדיוק הוא יקנה דווקא את הסחורה הזו שממנה הרוויח. נמצא, הרווח הוא הסיבה, משמים רצו שאותו אדם ירוויח, וסובבו שיקנה סחורה וירוויח על ידה.

כך גם אצל יוסף, במושכל ראשון חלומו של פרעה היה הסיבה לתוצאה - יציאתו של יוסף מבית הסוהר, אך האמת בדיוק להיפך, הסיבה היא שהגיע זמנו של יוסף לצאת מבית האסורים, והמסובב של זה היינו התוצאה שפרעה חולם.

וזה מה שבא המדרש לחדש לנו "קץ שם לחשך", זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפלה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלם, חלומו של פרעה הוא לא הסיבה ליציאת יוסף, אלא פרעה היה צריך לחלום כתוצאה מהצורך להוציא את יוסף מבית האסורים.

הזכויות שמורות למלקט הרב יוסף זריצקי שליט"א

דרוש חכם לב היודע את ערך זיכוי הרבים בלימוד התורה

ומוכן לתרום את הוצאת הספר "מדשן ביתך" המלא וגדוש יותר מרבבת

פנינים ורעיונות נפלאים ומתוקים המיועדים לדרשנים, מגידי שיעורים, מרצים

ושאר מזכי הרבים וכמובן לכל אוהבי תורה ומבקשיה

ניתן לפנות בטלפון 054/8484044

או בדואר אלקטרוני mideshenb@gmail.com

החלום, "שפת לא ידעתי אשמע" את המילה שפת לא ידעתי בחלום ושמעתי אותה מפרעה.

"והנה שבע פרות אחרות עולות אחריהן וכו' ותעמודנה אצל הפרות וכו' ותאכלנה הפרות" (מ"א - ג - ד)

אומר ה"שפת אמת", בפסוקים אלו מרומזים דברי חכמינו שאמרו, כי בהתחלה בא היצר הרע אל האדם כ"הלך", עובר אורח. לאחר מכן הוא בא אליו כאורח, ולבסוף נעשה מושל ובעל הבית עליו. שבע הפרות הרעות, הינן סמל כוחות הרע של היצר, ובראשונה הן "עולות" לאט לאט, הן עולות ומתגלות לעיתים רחוקות, אח"כ "ותעמודנה אצל" - נדבקות אל האדם כאורח, עד שבסוף "ותאכלנה" - הן בולעות אותו לחלוטין.

"ותאכלנה הפרות" (מ"א - ד - ד)

אצל הפרות הרעות לא נאמר שבע, כי באמת לא היו שבע שנות רעב. ולכן כתוב סתם פרות ומיעוט פרות שתיים, כמניין שתי שנות הרעב.

"ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקות הבשר את שבע הפרות" וכו' (מ"א - ד - ד) ולהלן הוא אומר: "ותבלענה השיבולים הדקות את שבע השיבולים הבריאות" וכו' [י]. ולהלן הוא אומר: "שבע פרות הטובות שבע שנים המה". נשאלת השאלה: מה שייך בנושא של זמן, שזמן בולע זמן. נכון, שהתורה אומרת "וקמו שבע שני רעב אחריהן, ונשכח כל השבע בארץ מצרים". אבל שבע השנים הטובות, הטיבו לתושבי מצרים. ואפילו גם לאחר שהיו שני רעב וסבל, שהשיכו את השבע - אבל הזמן הטוב והרגשת השובע בשנות השובע והשפע, זה לא נמחה ולא מתבטל, והמושל אינו דומה לנמשל, כי אם הפרה יכולה לבלוע פרה אחרת, זה מושג אליגורי, והוא הדין בשיבולים. אבל ששנה תבלע שנה טובה ממנה, דהיינו שהזמן בולע את הזמן ומוחקו כלא היה - זה לכאורה לא מתקבל על הדעת.

בספר "חכמת חיים" הסביר, כי אפילו בשנות הטובה והשובע, שהבריות מרוצות ושמחות בשפע שיוּרד עליהם, זה רק אם הוא חי בהווה הטוב, ואין לו ידיעה מראש שהרע האמור לבוא לאחר מכן. מה שאין כן, במצרים, אחרי שנתפרסם לכל, כי אחרי שבע שנות השבע, תבאנה שבע שנות רעב קשות: הרי עצם הידיעה והדאגה ממה שמחכה להם לאחר שנות הטובה ושובע, זה יכרסם במנוחתם ובשלותם של הבריות, עד שגם האכילה לשובע, מהולה היתה בעצב ובדאגה על מה שצפוי להם אחרי שנות השובע. לפי זה הלשונות 'ותבלענה' ותאכלנה, מבטאות נכונה את העתיד הקודר הצפוי להם, שייגיעו לכך "שלא יודע השבע מפני הרעב ההוא".

"ויקץ פרעה ויישן ויחלום שנית" (מ"א - ד - ה)

אצל יעקב נאמר "ויקץ יעקב משנתו ויאמר" [כ"ה - ט"ז]. אומר רבי אהרן מקרלין, זוהי דרכם של חסידים ואנשי מעשה, כשמתעוררים משנתם, מיד "ויאמר", מיד אומרים ברכת התורה, ברכות השחר, ק"ש, תפילה ותלמוד תורה. אבל אצל פרעה "ויקץ פרעה ויחלום שנית", התהפך על צדו והמשיך בשנתו.

"שבע שבילים עולות בקנה אחד בריאות וטובות" (מ"א - ה)

ואילו אצל השבילים הדקות שרמזו על הרעב, לא כתוב "בקנה אחד". כי כשאדם מבוסס כלכלית, יכול להיות שיחיה שנים רבות בלי שום שינוי - "בקנה אחד". אבל כשיש רעב ושנה רודפת שנה, אין קושי של השנה הראשונה כשנייה, והשנייה לא כשלישית, ולכן לא כתוב "בקנה אחד".

"ותפעם רוחו" (מ"א - ה - ה)

התורה מספרת שכאשר התעורר פרעה מחלומותיו, ותפעם רוחו, ויש להבין למה פרעה נתפחד כ"כ מחלומותיו אלו? וגם למה יאמין לנער עברי שכלל אינו מכירו? שמעתי שמבארים: כתוב בחז"ל שפרעה עשה עצמו אלוה ואמר לכל עמו שהוא שולט בעולם, ככתוב 'לי יאור ואני עשיתי', אך כל זה טוב ויפה כל עוד הכל הולך בדרך הטבע, שיכול לטעון שהכל צפוי והכל בשליטתו, ולכן גם העריך מאוד את הטבע והשריש בעמו שהכל הוא טבע, אבל כאשר ראה בחלומותיו דברים משונים הפוכים מהטבע, נפחד שזה באמת הולך לקרוא, ואז יתפסוהו במערומיו, כי אין לו שליטה בעולם הטבע, ויוכח רמאותו ויפסיד כבודו ושליטתו.

זו גם הסיבה שמאוד אהב את פתרונות יוסף, כי שנות רעב ושובע, זה עדיין דברים שאפשר להסביר בדרך הטבע, ואדרבה, ע"י פעולות יוסף הצדיק, שליחו של פרעה, יוכיח עוד יותר כי הוא זה שפתר את בעיות הטבע. ולכן נלחם כשהקב"ה נלחם במצרים, עשה זאת באותות ובמופתים, בשידוד מערכות הטבע, ומובא בחז"ל שאחר כל מכה מעשר המכות פרעה ניסה להסביר שזה תהליך טבעי, ועי"ז הכביד את לבו עד שנאלץ להודות אצבע אלוקים היא, וה' הוא הצדיק וכו'.

"וייהי בבוקר ותפעם רוחו" (מ"א - ה - ה)

מדוע בחלום הראשון לא כתוב ותפעם רוחו ורק בחלום השני כתוב ותפעם רוחו, אלא פרעה חלם בחלומו הראשון על בליעת הפרות ובחלום השני על בליעת הקנים, החלום הראשון מרמז שיגמרו כל הבשר והמותרות, אך חלום זה לא זעזע אותו, כי בדוחק אפשר להתקיים גם בלעדיהם. אבל בחלום השני שמרמז כי גם לחם לא יהיה, אז "ותפעם רוחו".

"ויישלח ויקרא את כל חרטומי מצרים... ואין פותר אותם לפרעה" (מ"א - ה - ה)

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי פותרין היו אותו אלא שלא היה קולן נכנס באזניו. וכו' שבע פרות הטובות, שבע בנות אתה מוליד. שבע פרות הרעות, שבע בנות אתה קובר. וכן אמרו שבע שבילים הטובות, שבע מלכיות אתה מכבש. שבע שבילים הרעות, שבע איפרכיות מורדות כן. הדא הוא דכתיב בקש לץ חכמה ואין [משלי י"ד], אלו חכמי פרעה וחרטומי מצרים ודעת לנבון נקל, זה יוסף. [מד"ר פ"ט ו'].

מה באמת הסיבה ש"אין פותר אותם לפרעה", מדוע פתרון כל כך פשוט, כל חרטומי מצרים לא פתרו. עוד יש להקשות, מי ביקש מיוסף לתת עצות, והרי התבקש לפתור רק חלומות. ועוד קשה, איך יתכן שבגלל פתרון החלום אמר פרעה "אין נבון וחכם כמוך" ו"על פיך ישק כל עמי" והוא ממנה אותו למשנה למלך. מקסימום שימנה אותו ל"שר החלומות" - אחראי הממלכה לפתרון חלומות, אבל לא למשנה למלך.

והתירוץ, כשהתחיל הרעב, באו המצרים אל פרעה ואמרו לו, שיוסף רוצה לתת להם תבואה רק בתנאי שימולו את עצמם. שואל אותם פרעה, מדוע לא אגרתם לבד, הרי ידעתם שיהיה רעב. והם עונים לו, באמת אגרנו אבל הכל הרקיב, כי את הטכניקה של שימור התבואה הם לא ידעו. א"כ מובן מדוע החרטומים לא ידעו לפתור את החלום שנוגע לתבואה, שהרי החלום בא להזהיר משהו, אבל אם המצרים לא יודעים איך לשמור את התבואה, א"כ איך יוכלו לפתור שהחלום נוגע לתבואה ולרעב. אבל יוסף שידע לפתור, אמר לפרעה ויעץ לו שה' הראה לך את כל זה כדי שתתכונן, ומה ההכנה, "ירא פרעה איש חכם ונבון וישיתוהו על ארץ מצרים". - כשראה פרעה שיוסף הוא היחיד שיודע איך לשמור את התבואה, אמר לו "אחרי הודיע אלוקים את כל זאת אין נבון וחכם כמוך", ולכן "אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי".

יש מפרשים שההבדל בין חרטומי מצרים ליוסף, הוא ההבדל התהומי שיש בין מי שהולך ע"פ חוקי התורה, לבין מי שהולך על פי חוקי הטבע. חרטומי מצרים חונכו ללכת כפי חוקי הטבע שהחזק מתגבר על החלש, הדקות נופלות לפני הבריאיות. אבל בחלום של פרעה היה ההיפך, ואת זה לא יכלו החרטומים להבין. אבל יוסף שחונך אצל יעקב אבינו ואמר "את אשר האלוקים עושה הראה את לפרעה", אין חוקי טבע, יש בורא ומנהיג לעולם, משפיל אף מרומם, מוסר גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים. כי השי"ת הוא שקובע את חוקי הטבע והוא משנה אותם לפי רצונו.

עוד מתרצים, החרטומים יכלו לפתור על פי מה שראו את העתיד, וכיוון שבפועל לא היו שבע שנות רעב אלא רק שתיים בעקבות ברכתו של יעקב אבינו, לכן לא יכלו לפתור שיהיו שבע שנות רעב שמחמתם לא יזכרו את שנות השבע כפתרונו של יוסף.

"וישלח ויקרא את כל חרטומי מצרים... ואין פותר אותם לפרעה" (מ"א - ה)
הדא הוא דכתיב "בקש לין חכמה ואין" [משלי י"ד ו'], אלו חכמי פרעה וחרטומי מצרים "ודעת לנבון נקל", זה יוסף. [מד"ר פ"ט ו].

החרטומים ניסו לפתור את חלום פרעה, אבל פתרונם לא מצא חן בעיני פרעה, לאותם חרטומים קורא להם המדרש לצים שואל הנצי"ב **מואלוין ב"הרחב דבר"**, אולי החרטומים לא היו חכמים גדולים אך מדוע המדרש קורא להם לצים, מתרץ הנצי"ב, הליצנים הם בעלי דעה שטחית, ואינם יורדים לעומקו של דבר ולא יודעים להבחין בין דבר עמוק לדבר שטחי, ואם יצטרכו לענות על שאלה, הם יחפשו את כל התירושים שבעולם אבל לא את ההיגיון. וכן בפתרון חלום פרעה, החרטומים רצו לפתור בחריפות יתירה, ולכן לא מצאו את הפתרון, אבל יוסף שהיה נבון, ידע להבחין מתי צריך להתעמק ומתי לא. ולכן יוסף ידע שיש כאן ענין פשוט, פרות בריאות ושבלים מלאים מראה על שובע, ופרות דקות ושבלים צנומות מראה על רעב, וההמשך ידוע.

"וישלח ויקרא את כל חרטומי מצרים... ואין פותר אותם לפרעה" (מ"א - ה)
רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי פותרין היו אותו אלא שלא היה קולן נכנס באזניו. וכו' שבע פרות הטובות, שבע בנות אתה מוליד. שבע פרות הרעות, שבע בנות אתה קובר. [מד"ר פ"ט ו].

דברי המדרש שהחרטומים ניסו לפתור את חלום פרעה, ואמרו לו שבע בנות אתה מוליד ואתה קוברן, רמז לזה, המילים "אין פותר אותם לפרעה" בגימטריה "ואמרו ז' בנות אתה מוליד וקוברן".

"וידבר שר המשקים" (מ"א - ט)

בספר **"שער בת רבים"** הקשה: מדוע שר המשקים הביא את יוסף אל פרעה, שילך הוא בעצמו אל יוסף ויאמר לו חלמתי חלום על פרות שעולות מן האור וכו' ועכשיו תפתור לי אותו, ויקח את הקרדיט לעצמו? (ואין לתרץ ששר המשקים אהב את יוסף ורצה לפרגן לו על פתרון החלום, שהרי כתוב במדרש שהוא אמר "ושם אתנו (בבית הסוהר) נער עברי עבד לשר הטבחים" נתכוון להשפילו שהוא ילד, ויהודי, והוא עבד בזוי). וביאר על פי משל למלך שישב במסיבה ושאל מהו הדבר החשוב והיקר ביותר. אחד ענה האישה והילדים, וחברו ענה הממון, והשלישי אמר כבוד וגדולה, עד שקם החכם ואמר "המלך" וכולם הסכימו לדבריו. לימים נסע אותו חכם לכפר נידח, הסב בחברת הכפריים לכוס משקה ואמר להם היודעים אתם מהו הדבר החשוב ביותר? "המלך" הוא החשוב מכל. פרצו כולם בשחוק ואמרו "היין, היין הוא החשוב מכל". וכל אחד לשיטתו צדק, החכמים בהבינם ערך המלך הוא החשוב והנכבד בעיניהם, אך האיכרים שכל מגמתם היא כוס היין - אין חשוב להם ממנה.

והנמשל, פתרון חלום של אחד העם אינו דומה לפתרון חלומו של מלך, ולא הרי פתרון חלום של שר כפתרונו של חלום המלך. וזהו שאמר הפסוק "ואין פותר אותם לפרעה" דהיינו הפתרון נכון לגבי כל אחד אך לא לגבי פרעה המלך, ומשכך אפילו אם היה בא שר המשקים אל יוסף היה יוסף פותר לו כמו החרטומים, אבל כשידע שזהו חלום של מלך הרי שצריך להתייחס אליו אחרת בפתרון החלום.

"ושם אתנו נער עברי" (מ"א - י"ב)

ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה שמזכירו בלשון בזיון - נער שוטה ואין ראוי לגדולה. [רש"י].

מבהיל כמה כפיות טובה כתובה בפסוק זה. שר המשקים ידע שע"י הדיבור והפתרון של יוסף נעשה הדבר ש"אותי השיב על כני ואותו תלה", וא"כ הרי הכיר בזה שיוסף הצילו מתליה עד שנהיה שר למלך, ובכל זאת כשהוא בא להזכירו, הוא קורא לו נער שוטה.

ולא רק שר המשקים היה מושחתת בהכרת הטוב, אנשים רבים לקויים במידה זו, ואפילו שמשבח את מי שעשה לו טוב, אבל לפעמים בתוך הדברים מזכיר גם דברי גנאי.

אך באמת צריך להבין מדוע הוא כינה אותו בלשון שוטה ובלשון בזיון. בספר **"ויאסף דוד"**, בשם ספר **"עץ החיים"** מתרץ, הגמ' אומרת [ב"ב י"ב:], אמר רבי יוחנן, מיום שחרב בית המקדש ניטלה הנבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים ותינוקות. שר המשקים חיש, שפרעה יחשוב שיוסף חכם, ומרוב חכמתו

"ויריצוהו מן הבור" (מ"א - י"ד)

שואל רבי דוד פוברסקי, מדוע התורה מציינת שהיריצוהו מן הבור, הרי העיקר שיבוא אל פרעה, ואיזו תועלת יש לנו בידיעה שהיריצו אותה? ומתוך, התורה באה ללמדנו את מידת בטחוננו ושלוותו של יוסף הצדיק. יוסף מראה לנו איך צריך להיראות בן תורה, בן תורה לא רץ, בן תורה לא עושה דברים מבוהלים, כאשר מגיעים שלוחי פרעה ומזרזים אותו לבוא לבית פרעה, למרות שהיה שנים עשרה שנים בכלא ורחוק מבית אביו, והוא נקרא אל בית פרעה, הוא לא מתפעל, נשאר רגוע, במנוחת הנפש והלך עקב בצד אגודל, והיו צריכים להריץ אותו כדי שיגיע במהירות למלך. לעומת זאת, אצל פרעה כתוב [מ"א - ה] "ויהי בבוקר ותפעם רוחו", וכתב רש"י, מטראפא רוחיה, מקשקשת בתוכו כפעמון. ובמדרש כתוב [רבה פ"ט - ז] "שהיתה נפשו מבקשת לצאת", והתורה מתארת את הבהלה שפרעה היה נתון בה. לכאורה, מה הרעש, הלא פרעה יושב היטב על כסא מלכותו, אמנם הוא חלם חלום מוזר ויועציו מנסים לפתור לו אותו על הצד היותר טוב, אבל מה הבהלה?! לא כן יוסף מושל הוא ביצרו, מושל הוא ברוחו, ואינו מתפעל ומתרגש.

"לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרע" (מ"א - י"ט)

בספר "כתנות אור" על מסכת ברכות [ג"ה]. שואל, מדוע ראה פרעה צורך להדגיש שבכל ארץ מצרים אין פרות כאלו רעות, וכי מה אכפת לו ליוסף מזה? ומתוך, הגמ' בברכות [ג"ה]. אומרת, אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי ליבו, ואם ראה אדם בחלומו דבר מהרהורי ליבו, אין זה בגדר נבואה בחלום ואין צריך לפותרו. ולזה הוצרך פרעה להדגיש שבכל ארץ מצרים לא ראה כהנה, ואין זה מהרהורי ליבו אלא חלום שיש בו נבואה, ולכן הוא צריך לפותרו.

"ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחילה

ואיקץ" (מ"א - כ"א)

פרעה בחלומו מתאר את מצבן של הפרות אחרי שבלעו לקרבן את הפרות הטובות. ה"משך חכמה" מבאר במילים קצרות איך התגשם החלום במצרים, ואנו נרחיב מעט, מצרים הייתה ארץ עניה, בא יוסף ובשנות השובע. העמיד מחסני תבואה אדירים וכל הכסף והעושר של העולם נכנס למצרים, וכך הפכה מצרים למדינה עשירה. מה הסיבה האמיתית למהפך הכלכלי? אומרים חז"ל, הקב"ה רצה שבני ישראל יהיו עבדים במצרים, אך גם הבטיח לאברהם אבינו "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" [לעיל ט"ו י"ד] ולצורך זה היו צריכים להעשיר את מצרים, לכן גרם שפרעה יחלום, ויוסף יפתור את החלום ועי"ז יעלה את יוסף להיות יועץ ושר, ויוסף יאגור את התבואה. בעקבות זה הקב"ה עשה רעב בעולם ובשנים האלה יוסף מכר את התבואה בכסף רב, כך הפכה מצרים למעצמה כלכלית. אך לאחר מאתיים ועשר שנים, יצאו בני ישראל ממצרים לאחר שקיימו בהידור את המצוה של וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות" עד "וינצלו את מצרים" - שעשו אותה כמצולה שאין בה דגים. מצרים חזרה למצבה הקודם, מאחר והמטרה שלשמה התעשרה כבר אינה קיימת. אומר ה"משך חכמה" "ומראיהן רע כאשר בתחילה" כלומר, עברו מאתיים ועשר שנה, ומעשיו חזרה המדינה לעניותה.

פתר לו ויעלהו לגדולה. לכן הקדים לו שהוא שוטה, ומיום שחרב ביהמ"ק וכו', וממילא אינו ראוי למלוכה. אבל לאחר שפרעה שמע על החלום, אמר "אין נבון וחכם כמוך", שהנבואה באה מחכמה, ולכן אתה ראוי לגדולה.

"וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן הבור" (מ"א - י"ד)

סגולה נפלאה ליציאה מבית הכלא, רבי יחזקאל אברמסקי, היה אסור בבית הסוהר ברוסיה, באשמת לימוד תורה ברבים בעירו לוצק. רבה של מוסקבה עשה לו שינוי השם, והוסיף לו את השם יוסף, כסגולה שיזכה לצאת מבית הסוהר, כיוסף הצדיק ממצרים. ובבית הכנסת הגר"א בבית וגן, היו רגילים לקרותו לתורה בשם יחזקאל יוסף.

"וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן הבור" (מ"א - י"ד)

נשאלת השאלה, והרי כל אדם לאחר שהייה ממושכת כזו של שנים עשרה שנים בבית האסורים שלא ראה את אור השמש היה רץ מעצמו החוצה, ואילו את יוסף היו צריכים להריץ מהבור? מתוך רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצא תירוצ' נפלא, יוסף הצדיק בגודל מעלתו במידת הביטחון האמין וידע שהכל בידי שמים. ממילא אין לו צורך למהר ולרוץ, כי ברגע שתגיע השעה שנגזר עליו לצאת לחופשי, הוא ישתחרר מעצמו, ובאמת כך קרה שבהגיע הרגע שנגזר שיצא לחופשי, אכן נאלצו עבדי פרעה להריצו לחופשי מבית האסורים.

"ויריצוהו מן הבור" (מ"א - י"ד)

כתב הספורנו, מה שהריצו את יוסף מהבור, כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע. כאומרו כי קרובה ישועתי לבוא, וכן יציאת מצרים הייתה בגירוש כאומרו כי גורשו ממצרים כאומרם ז"ל שלא הספיק בצקן של אבותינו להחמיץ, וכן יהיה לעתיד לבוא ופתאום יבוא אל היכלו.

וכך כותב ה"חפץ חיים": לכל גזירה טובה או רעה, יש קץ וזמן המיועד לה, ומשהגיע זמנו של הקץ, אין הקב"ה מתמהמה ולו אף רגע אחד יותר מן הזמן הקצוב. גם כאן, ברגע שנגמר זמנו להיות בבית הסוהר, הורץ במהירות הבזק מבית האסורים. וכן ביציאת מצרים, "בעצם היום הזה", כתב שם רש"י, מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין. בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו, בט"ו בניסן נולד יצחק, בט"ו בניסן נגזרה גזירת בין הבתרים. וגם שם ראתה התורה לציין כי לא התארכה הגאולה, גם לא לרגע אחד מהזמן שנקבע לה. וכן תהיה הגאולה העתידה, וכמו שכתוב בחבקוק [ג' א - א] ופתאום יבוא ויתגלה, כמו שיוסף הורץ מהבור אל פרעה, גם אותנו יריצו מהגלות לארצנו הקדושה אל הגאולה השלימה.

"ויריצוהו מן הבור" (מ"א - י"ד)

יוסף זכה לעלות לגדולה על שמשל ביצרו ועמד בניסיון הגדול ולא התפתה לדבר עבירה, אלא "וינס ויצא החוצה", אומר האדמו"ר מסקולען כשהגיע זמן גאולתו הגאולה באה ע"י ריצה "ויריצוהו מן הבור", מידה כנגד מידה, כנגד בריחתו מאותה עבירה שהייתה ע"י ריצה, זכה יוסף ל"ויריצוהו מן הבור".

"אשר האלוקים עושה הראה את פרעה" (מ"א - כ"ה)

כתוב במסכת ברכות [נ"ה]. אמר ר' יוחנן שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו, רעב, שבע, ופרנס טוב. אומרים בשם האר"י הקדוש, זה שאמר יוסף לפרעה "אשר האלוקים עושה", היינו שנות הרעב והשבע אשר מוכרזים ע"י הקב"ה בעצמו, "הראה את פרעה" כבר הראו לפרעה בחלום. ומאחר שכן, הרי מן הראוי שגם בדבר השלישי יהיה פרעה שותף וימנה פרנס: "ועתה ירא פרעה איש על נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים".

"ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב הוא אחרי כן" (מ"א - ל"א)

בעל ה"נחלת דוד" מעיר שנוסח הפסוק לא מובן, כי אם כוונתו היתה לומר שבשנות הרעב יישכח השובע שהיה, היה צריך להתחיל לכתוב "ואחרי כן לא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא", ועוד יש לשאול, מדוע כתוב ששבע הפרות בלעו את שבע הפרות הטובות, הרי לפי פתרון החלום של יוסף, כבר אחרי שנה לא יורגש השובע של שבע השנים, א"כ היה צריך להיות חלום על פרה אחת רזה שבולעת את שבע הפרות הטובות ולא שבולעות שבע פרות רעות? ומתריך, פתרון החלום של יוסף היה, שבתוך שבע שנות השבע האנשים לא ירגישו את השובע, כיון שהמצרים לא יאפשרו להם לאכול כאוות נפשם, אלא יכריחו אותם לאגור כל הזמן אוכל עבור שבע שנות הרעב. ולכן מובן הפסוק "ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא אחרי כן", שלא יודע בזמן השובע מפני הרעב שיהיה אחרי כן.

ולפי זה מובן גם מדוע הופיעו בחלום שבע פרות רעות, שבכל שנה ושנה מהשנים הטובות אגרו אוכל כנגד כל שנת רעב, וא"כ, כל שבע השנים הרעות בלעו את כל השבע הטובות, כי מנעו מהם שובע גם בשנים הטובות שלפניהן.

לפי זה גם מתורץ מדוע יעץ יוסף לפרעה להפקיד פקידים לחמש את הארץ, אפילו שלא התבקש לכך, כי לפי מה ששמע מפרעה את סיפור חלומו, על שבע רעות שבולעות שבע טובות, למד שצבירת האוכל בשנות השובע, היא עצמה פתרון החלום ולא תוצאה ממנו.

"ועל השנות החלום אל פרעה פעמיים כי נכון הדבר מעם האלוקים וממהר האלוקים לעשותו" (מ"א - ל"ב)

מדוע הישנות החלום פעמיים מורה כי הדבר נכון והקב"ה ממחר לעשותו, מסביר ה"בית הלוי", בגמרא סוכה [כ"ט:] כתוב, חמה לוקה סימן רע לעובדי כוכבים. עוד אמרו שם שאם החמה לוקה בתחילת היום סימן שהפורענות ממחרת לבא כמו שליקוי החמה מיהר לבא בתחילת היום, ואם החמה לוקה בשקיעתה סימן שהפורענות משתהה מלבוא. וכן הוא בחלום כשחלם בתחילת הלילה מורה שהדבר יבא במהרה וכשחלם בסוף הלילה מורה שהעניין יתאחר זמן רב. אבל חז"ל בברכות [נ"ה:] אומרים, חלום המתקיים, הוא חלום של הבוקר, כי החלום של תחילת הלילה יכול להיות חלום הבל, ורק חלום שחולם האדם בסוף הלילה, שעה שראשו נח ושקט ורוחו רגועה, יכול להיות חלום שמראים לו את אשר יהיה. והנה פרעה חלם שתי חלומות. האחד בתחילת הלילה והאחד בסופו, מה שחלם בתחילת הלילה מראה כי ממחר הדבר לבא, וזה מה שאמר יוסף כי ממחר האלוקים לעשותו, אבל החלום שבסוף הלילה מלמד על אמתות החלום, וזה מה שאמר יוסף

יסוד חשוב למד מוכן הדרשן רבי שלמה לוינשטיין, אנשים לא מעטים, חיים ב"ארץ החלומות". ניקח למשל את מצרים, בספרי ההיסטוריה שלהם הם כתבו, ששבע שנים לפני תחילת הרעב הגדול, התגלה במצרים לכלן מזהיר שהביא את הכלכלה המצרית להישגים מזהירים. מאתיים ועשר שנים הם המשיכו לשמור על עליונותם בשוק, "עד שבאיזה מקרה נחרבה הארץ ויחד איתה הכלכלה". ומה האמת? הם פשוט חלמו, הם לא מבינים שהם היו בסה"כ רקע ותפאורה לעניין האמיתי, עם ישראל. וכשעם ישראל עוזב, חוזרים למצב הקודם.

"ואומר אל החרטומים ואין מגיד לי" (מ"א - כ"ד)

מגיד אחד הגיע לדרוש באיזה מקום - ואח"כ שאל את הרב איך היתה הדרשה. אמר לו הרב, שלוש פעמים מופיעה במסורה "מגיד". א'. "מגיד דבריו ליעקב" [תהילים קמ"ז]. ב'. "מגיד מראשית אחרית" [ישעיה מ"ח]. ג'. "ואין מגיד" בפרשתנו. זה כנגד שלושה סוגי מגידים. יש מגיד - והוא המשובח מכולם - "מגיד דבריו ליעקב וכו'", הוא מהנה את הקהל בדברי חכמה. יש מגיד - "מגיד מראשית אחרית", מספר לקהל על תקופות מעניינות בעם ישראל, ומדבר על העבר וההווה. ויש לדאבוננו מגיד מסוג שלישי, והוא "ואין מגיד", אינו אומר ולא כלום, משמיע דברי הבל וסתם, ואע"פ כן מחזיק עצמו מגיד ומזמין רבנים לשמוע את דרשותיו.

"את אשר האלוקים עושה הגיד לפרעה" (מ"א - כ"ה) "אשר האלוקים עושה הראה את פרעה" (מ"א - כ"ה)

שואל רבי שלמה קלוגר, מדוע לפני שיוסף אומר את פתרון החלום על הפרות הטובות כתוב "אשר האלוקים עושה הגיד לפרעה", ואילו אחרי שסיים לפתור את החלק של החלום על הפרות הרעות אומר יוסף "אשר האלוקים עושה הראה את פרעה". ומתריך, בשורה טובה כולם רוצים לספר, אבל בשורה רעה אף אחד לא רוצה לספר, אלא רק בדרך רמז, עד שיבין הדבר מעצמו. וכל זה בהנהגת בשר ודם, על אחת כמה וכמה בהנהגת הקב"ה, כמ"ש במדרש רבה [ג' - ו], אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה. לכן, אצל הפרות הטובות שמרמזים על טוב ושפע, כתוב "אשר האלוקים עושה הגיד לפרעה", כביכול הוא בעצמו הגיד. אבל לגבי הפרות הרעות שמרמזים על רעב, כתוב "אשר האלוקים עושה הראה את פרעה", שיראה ויבין מעצמו, אבל לא אמר בפה.

"ושבע השבלים הטובות שבע שנים הנה" (מ"א - כ"ז).

ושבע השבלים הרקות שדופות הקדים יהיו שבע שני רעב" (מ"א - כ"ז)

רבי שאול קצנבלוגן מווילנא מדייק מהפסוק דיוק נפלא, לגבי השבלים הטובות כתוב "הנה", ואצל הריקות כתוב "יהיו"? והסיבה לכך היא, שפתרון החלום לגבי שנות השובע התקיים במלואו ומיד, ולכן אמר שבע שנים הנה, והכוונה מיד, אבל פתרון החלום על שנות הרעב לא התקיים במלואו מיד, כיון שבפועל הרעב נמשך שנתיים בלבד, כי כשיעקב הגיע למצרים בירך את פרעה שיפסיק הרעב, אלא שהושלמו השנים בימי יחזקאל. ולזה מרמז הפסוק "יהיו" שהם יהיו לעתיד בימי יחזקאל, ולא הנה - מיד.

לפרעה, "ועל הישנות החלום פעמיים", אין זאת כי "נכון הדבר מעם האלוקים".

"ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם" (מ"א - ל"ג)

שואלים המפרשים, מדוע יוסף אמר דברים שלא התבקש, שהרי התבקש רק לפתור את החלום ולא לתת עצות, תירוצים רבים נאמרו ליישב שאלה זו.

האלשיך מתרץ, העצה שיוסף נתן היא חלק מפתרון החלום, הגמ' בברכות [מ"ה] אומרת, הוואה קנה בחלום יצפה לחכמה. ופרעה ראה בחלומו שהשבלים עולים בקנה אחד, ולכן יוסף פתר לו, שהחלום מראה שיש צורך באיש נבון וחכם.

החיד"א בספרו "נחל קדומים" מתרץ, כתוב בפסוק [מ"א - ד - ה] "ויקץ פרעה וישן ויחלום שנית", כלומר, החלום היה שהוא מתעורר ונרדם ושוב חולם וכל זה היה חלק מהחלום. ויוסף היה צריך לפתור גם חלק זה של החלום, וזה שאמר לו יוסף "ועתה" אפתור לך את החלום של "ויקץ". ופתרוננו, "ירא אלוקים איש נבון וחכם", עליך להקיץ משנתך, לראות את חומרת השעה ולעשות הכל למצוא איש נבון וחכם שיציל את מצרים מחרפת רעב.

רבי יהונתן אייבשיץ מתרץ [בפרשת אמור]. ומקדים בשאלה נוספת, לכאורה לא מובן למה חרטומי מצרים שפתרו לו שבע בנות אתה מוליד וכו' ופתרו כל מיני פתרונות משונים, לא פתרו פתרון כה פשוט שפתר יוסף על ענייני שובע ורזון.

אלא שבתפילת מוסף בראש השנה אנחנו מזכירים "ועל המדינות בו יאמר איזו לרעב ואיזו לשובע", ולכאורה זה נגד המשנה בראש השנה, שבפסח נידונים על התבואה, ומדוע מזכירים זאת בראש השנה. והתשובה, שבארץ ישראל באמת נידונים על התבואה בפסח, אבל בשאר ארצות, נידונים בר"ה על התבואה, ולכן אנו אומרים בלשון זו "ועל המדינות בו יאמר". אבל אחרי שהגמ' אומרת [ר"ה י:], בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, חשבו החרטומים שלא מסתבר שהחלום יהיה בענייני שובע ורזון, כי זה לא הזמן המתאים שהרי בפסח נידונים על התבואה, אבל יוסף ידע את האמת שבשאר ארצות אכן בר"ה נידונים על התבואה, ולכן פתר את החלום על שובע ורזון.

המגיד מדובנא מתרץ, יוסף חשש שאחרי שפתר את החלום, החרטומים והיועצים ינסו מתוך קנאה להמעט את פתרונו וילעגו לו, ולכן הוסיף על דבריו ואמר "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם", וכך יחשוב כל אחד מהם שוודאי ימונה הוא לתפקיד רם ונישא זה, שהרי כל אחד סבור שהוא הוא החכם והנבון מכולם, וכך היה. רק יוסף גמר לומר את דבריו, וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו" - הכל הסכימו - "כל עבדיו", ללא יוצא מן הכלל.

רבי יצחק מוואלוז'ין מתרץ, כתוב בגמ' בר"ה [י:], בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים. כיון שכך, מתעוררת השאלה, מדוע הראו משמים חלום זה בליל ראש השנה, והרי החלום היה על תבואה, שיהיה רעב, והגמ' בר"ה [י"ג]

אומרת, שבפסח נידונים על התבואה? והתירוץ, שזה מה שאמר יוסף "ועתה יראה פרעה איש נבון וחכם", שאז החלום נוגע לעניין המשרה הרמה שיקבל מי שיתמנה על ידך לארגן את כל זה, אז מובן מדוע חלם פרעה את החלום בר"ה, כי בראש השנה נידון האדם, ולכן לבקש איש נבון וחכם, זו לא רק עצה, אלא חלק מפתרון החלום.

רבי עזרא עטיה מאיר את הענין בצורה נפלאה: אחרי שפרעה שומע את פתרון החלום, אומר ליוסף "ועתה", ועכשיו, מה אתה מציע וא"כ, לפי פירוש זה, יש פסיק אחרי המילה "ועתה", ופרעה ביקש מיוסף שייתן עצה, ואז עונה לו יוסף שצריך למנות מישהו שיהיה אחראי על הכל.

בספר "מעיינה של תורה" מתרץ, שזה גופא פתרון החלום. שלכאורה קשה למה הראו לפרעה עכשיו על שבע שנות רעב? דיה לצרה בשעתה אחרי שנות השבע. מכאן למד יוסף, שמראים את זה לפרעה כדי שיתכונן עכשיו לשבע שנות רעב, וזהו "ועתה", מה שכבר ראית עכשיו בחלום את שבע שנות השבע, זהו כדי ש"ירא פרעה איש נבון וחכם" שייכין מזון לשנות הרעב.

"ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם" (מ"א - ל"ג)

בספר "ציוני דרך" שואל, הרי המושג "חכמה" פירושו, אוסף ידיעות המחכימות שנמצאות באדם, ואילו הבינה, היא התבוננות בחכמה והבנת דבר מתוך דבר. ולכן, תמיד מקדימים את החכמה לבינה, ולמה כאן בפתרון חלום פרעה, יוסף הקדים בינה לחכמה ואמר "יראה פרעה איש נבון וחכם". ומתרץ, כל מה שהחכמה קודמת לבינה, זה דווקא בחכמה שנמצאת כבר בעולם, ובמשך כל הדורות הוסיפו חכמה על חכמה ובינה על בינה, שם באמת הבינה היא אחרי החכמה, להתבונן בנפלאות החכמה. ולכן אם הרעב היה שנה או שנתיים, היו צריכים באמת לבקש "חכם" בעל ניסיון איך עוברים את אותם שנתיים בשלום, וצריך גם אדם נבון שיעץ איך אפשר לעשות את הטוב ביותר. אבל רעב של שבע שנים, ולכלכל עם שלם במשך שבע שנים, אין בזה שום חכמה וניסיון, ואין אדם חכם שיוכל לעזור, כי זה לא היה אף פעם בעולם, ואין בזה שום ניסיון קודם, ולכן אין חכם שיוכל לעזור, וא"כ צריך לחפש אדם נבון שיש לו תכונות של ממציא וחדשן, כי העיקר כאן זה כח ההמצאה, להמציא שאפשר לשמור אוכל שבע שנים.

"ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם" (מ"א - ל"ג)

להלן פסוק ל"ט אומר פרעה, "אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך". בספר "למחר אעתיר" כותב רמז נפלא, יוסף בגימטריה מאה חמישים ושש, "נבון וחכם" בגימטריה מאה שמונים ושתים, יוסף בצירוף שם ה- ו- י- ה- מאה חמישים ושש + עשרים ושש = מאה שמונים ושתים. זה מה שאמר לו פרעה, "אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת" שאתה מדבר בשם ה', הרי שמו נתאחד בשמך, א"כ "אין נבון וחכם כמוך", כי החכמה שלך הגיע ממנו יתברך.

"ירא פרעה איש נבון וחכם" (מ"א - ל"ג)

כתב רבי אליעזר מגריימזא, סופי תיבות מנשה שעתידי לצאת מיוסף והיה חכם ונבון.

כפי שאנו רואים, נהג יוסף בחכמה רבה. את התפקיד של החרמת התבואה הועיד לפרעה, "יעשה פרעה ויפקד פקידים", יעסוק נא הוא בכך, הוא ירכוש לעצמו שונאים בקרב העם, ואילו את חלוקת התבואה, לקח יוסף לעצמו.

מסופר, שבזמן רבי יושע בער מברסק בעל "בית הלוי", היתה ברוסיה שנת בצורת, והיה מחסור גדול במזון. בכל הקהילות במדינה קמו ועדי עזרה ציבוריים, ולא הועילו הרבה. וככל שרבו הוועדים, כן גבר הרעב בקרב העניים. אמר אז ר' יושע בער מברסק, שעכשיו מובנת לו הוודאות שיוסף אמר לפרעה "וקמו שבע שני הרעב", לכאורה מנין היתה לו ליוסף וודאות זו? לא יתכן שבינתיים ירחם ה' ויבטל את הגזירה ולא יהיה רעב בארץ? אלא מסתבר, שאמנם משום כך, כדי שלא יימצא בדאי - יעץ יוסף לפרעה "יעשה פרעה ויפקד פקידים על הארץ" - שיקים מיד ועדים ויפקד פקידים על איסוף תבואה ועל הסעד לנצרכים, ואחרי שיהיו הרבה ועדים והרבה פקידים, מובטח לו שיהיה רעב.

"ויקבצו את כל אוכל" (מ"א - ל"ה)

כתב המלבי"ם, שלא רק תבואה הכניסו לאוצרות, אלא כל מיני מאכל כמו קטניות ופרות. בספר מגדנות הביא רמז לזה בתיבות "ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות הבאות האלה ויצברו", בגימטריה לא רק תבואה אלא מין המאכל כמו קטניות ופירות.

"הנמצא כזה" (מ"א - ל"ה)

שמעתי שאומרים בלשון חידוד, שכן אילו מצאתי כזה, ודאי לא הייתי ממנה יהודי למשרה רמה זו, אך לצערי לא מצאתי.

"הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו" (מ"א - ל"ה)

מה התכוון פרעה במילה "כזה". הגמ' בתענית [ו:] מספרת על בתו של קיסר, ששאלה את רבי יהושע בן חנניה מדוע הניח הקב"ה את חכמתו בכלי מכווער. וענה לה, שהתורה היא כמו יין, שמשתמר רק בכלי חרס, כלים פשוטים. שואלת הגמ', הרי מצאנו שישנם אנשים שהם גם לומדים וגם יפים, ומתרתת הגמ', כי אם הם היו מכווערים, היו לומדים יותר. וא"כ, ככל שהאדם יפה יותר, חכמתו קטנה יותר. זאת הייתה ההתפעלות של פרעה כשראה את יופיו של יוסף, ויחד עם זאת ראה גם את חכמתו הגדולה - שני מצבים אשר בדרך כלל אינם נמצאים יחד, קרא בהתפעלות "הנמצא כזה" יפה תואר ויפה מראה "איש אשר רוח אלוקים בו", שיחד עם יופיו הוא יהיה גם נבון וחכם.

"ויאמר פרעה אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך" (מ"א - ל"ו)

מספרים, שניים מעשירי העיר פראג באו לדין תורה לפני ה"נודע ביהודה", וטענתם בפיהם, מנגן בכינור עבר ליד ביתם וניגן ניגונים. זה אומר לכבודי ניגן, וזה כנגדו טוען לא כי אלא לכבודי ניגן (דאגות של עשירים). ומכיוון שהיו עשירים מופלגים, והיה בידם כסף מיותר, התערבו השניים על סכום גדול באמת עבור מי ניגן אותו מנגן, ורצו שה"נודע ביהודה", שהיה ידוע בחכמתו

הרבה, יפסוק בדינם. לאחר ששטחו בפני הנודע ביהודה את טענותיהם, ולאחר ששילמו לרב סכום הגון כדי שיהיה בורר בנושא חשוב זה, חשב ה"נודע ביהודה" לכמה רגעים ופסק את דינם, המנגן לא בא לזה וגם לא לזה, המנגן בא בשבילי, כדי שהרב הבורר יקבל את שכרו.

הוסיף ה"נודע ביהודה", כעת אני מבין, מה שהיה אצל פרעה, כשפרעה שמע שצריך למנות איש נבון וחכם אמר, כי עכשיו הוא מבין שתכלית החלום לא היתה כפי שחשב לכבודו ותועלתו, ולא כמו שחושבים המצרים כדי שהם לא יגוועו ברעב, אלא עיקר החלום היה כדי יוסף שיעלה לגדולה. וזה מה שאמר פרעה "אחרי הודיע אלוקים אותך" את דבר פתרון החלום, "אין נבון וחכם כמוך", סימן שכל החלום שחלמתי, זה בשביל שתעלה לגדולה, לכן מעתה אתה תהיה המשנה למלך.

"ויאמר פרעה אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך" (מ"א - ל"ו)

המגיד מדובנא ביאר פסוק זה כדרכו על פי משל. יהודי מכובד ועשיר, היה בעל חנות הגדולה ביותר בעיר. ראשי הקהל הטילו עליו מס לפי גודל חנותו. יום אחד בא בטענה אל ראשי הקהל שהטילו עליו מס כבד מידי. אמנם יש לי חנות גדולה, ומחסנים וסחורה לרוב, אבל הסחורה כולה אינה שלי, כל כולה אינה אצלי אלא בהקפה, באשראי. ענו לו ראשי הקהל, אם נותנים בך אימון ומעניקים לך אשראי רב כל כך, הרי עובדה זו עצמה מעידה שיהודי גביר אתה. כזה אשראי לא נותנים לאביון. והנמשל, לפני שפתר יוסף את חלומותיו של פרעה, הקדים ואמר בענווה "בלעדי", החכמה לא שלי היא, "אלוקים יענה אל שלום פרעה", כל זה מהקב"ה. ועל זה ענה פרעה "אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת", אם אשראי רב כל כך לך אצל הקב"ה, הרי שזה עצמו ההוכחה ש"אין נבון וחכם כמוך", אין נותנים חכמה בהקפה לטיפשים.

"אין נבון וחכם כמוך" (מ"א - ל"ו)

מדרך העולם, דעותיהם של בני אדם שונות זו מזו, וכמו שהגמ' בברכות [ג"ה:] אומרת "כשם שאין פרצופיהם שוים כך אין דעותיהם שוות". בכל ענין וענין שבו מביעים הבריות את דעתם, לא יתכן שתהיה דעה אחת לכולם. זו תכונת המין האנושי מאז ומעולם, אומר ה"מקרי דרדקי", כל זה נכון עד שבא יוסף והוכיח שבאשר לחכמתו הגדולה יש אחדות דעים מוחלטת! יוסף פותר לפרעה את חלומו, וכל חכמי פרעה וחרטומי מצרים, ללא יוצא מן הכלל, מסכימים עם דבריו, ללא כל עוררין. כיצד יתכן הדבר? על כרחך "אין נבון וחכם כמוך".

"אין נבון וחכם כמוך" "אתה תהיה על בתי ועל פיך ישק כל עמי" (מ"א - ל"ז)

יוסף משלו נתנו לו, פיו שלא נשק בעבירה - "ועל פיך ישק כל עמי", גופו שלא נגע בעבירה - "וילבש אותו בגדי שש", צווארו שלא הרכין לעבירה - "וישם רביד הזהב על צווארו", מחשבה שלא חשבה בעבירה, תבוא ותקרא חכמה "ויקראו לפניו אברך" - אב בחכמה ורך בשנים. [מדרש רבה כ"ג] בספר "הד אליהו" מביא בשם הסבא מסלבודקא, יוסף היה חכם גדול עוד לפני בואו למצרים, וכשלמד עם יעקב הוא העביר לו כל מה שלמד בבית

מדרשו של שם ועבר, כמו שדרשו חז"ל על "בן זקונים הוא לוי", והתרגום מתרגם "בר חכים". איך זוכים להיות לחכם הגדול בעולם, כמו שאמר פרעה "הנמצא כזה!" איך זוכים לחכמה כזו שרק יחידים זוכים לזה? "אין נבון וחכם כמוך", גילו לנו חכמינו ז"ל את סוד הדבר, לא בכישורון ומוח תלויים הדברים, רק "המחשבה שלא חישב עבירה, תבוא ותקרא חכמה", זהו אופן חדש של "יגעתי ומצאתי".

"ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך, אתה תהיה על ביתי..." (מ"א - ל"ט - מ)

שואל רבי אליהו לופיאן זצ"ל, אחרי כל מה שיוסף אמר לו לפתרון חלומו אז היו צריכים לקרוא לו איש ארגון... מה הקשר לאיש נבון וחכם? וצריך להבין עוד, למה יוסף אמר שצריכים לחייב את כולם שיביאו לפרעה את כל מה שמיותר להם ופרעה ישים את זה באוצרות המלוכה, לכאורה יש עצה יותר פשוטה, שיודיעו לכולם שהולך להיות שבע שנות שובע ואח"כ שבע שנות רעב ושכל אחד ישים בצד לעצמו?

התשובה היא שבשעה שכן אדם יש לו בשפע הוא לא יכול לחשוב שלא יהיה טוב לו בהמשך ואילו בשעת רעב שומרים כל דבר אפילו משהו קטן. ואמר על יוסף שהוא חכם ונבון בזה שראה את הנולד, ואפילו בשנות השובע שהכל היה בשפע הוא לימד אותו להחשיב כל מה שיש ולא לבזבז כלום, ולכן היו צריכים לאסוף הכל לפרעה כי אחרת אף אחד לא היה שומר לעצמו כלום. והנמשל על זה, בעולם הזה יש לנו מלא מצוות (תורה, חסד, תפילה, ברכות וכו'), ואנחנו מזלזלים בהם ולאחר מאה ועשרים שנה נגיע למעלה ונסתכל אחורה ונחשוב שחבל שבזבזנו כמה ימים או שבועות או חודשים ולמה התנהגנו כך? התשובה היא שכשהאדם מרגיש בשפע הוא לא תופס את עצמו, ורק בזמן הרעב הוא מתעורר על מה שהוא היה יכול לנצל בזמן השפע. החכמה היא לחשוב שאמנם יש לנו שפע מצוות בעולם הזה אבל צריך לנצל כל יום ויום כדי לא להתחרט בעתיד (בעולם הבא) על כל מה שייכולנו לעשות בעולם הזה.

כתוב בספר רוקח, שבשעת בריאת העולם הקב"ה ברא אור ששימש במשך שלושים ושיש שעות וגנוז וקוראים לזה "אור הגנוז" ומאז שומר זאת לצדיקים, ובחנוכה יש את האור הגנוז בעולם ואפשר ליהנות ולהשיג מהאור הזה, ומרומז זאת בשלושים ושיש נרות חנוכה שאנו מדליקים בימים אלו שזה כנגד ל"ו שעות שזה היה כבריאת העולם.

וההסבר לזה הוא, שבעולם שבו אנו חיים אפשר לטעות ולחשוב שהעיקר זה הגשמיות, והרוחניות טפלה לגשמיות, ובשעה שמדליקים נרות חנוכה ונוכרים בניסים שאירעו בזמן היוונים הם מאירים אותנו מהשינה ועי"ז כל אחד יכול לראות את הניסים שעובר בתקופה זו ולהתחזק.

ורבן של ישראל מרן ראש הישיבה רבי אהרן לייב שטיינמן זצוק"ל (שנפטר בערב נר ראשון חנוכה תשע"ח) היה רגיל לומר כל ימיו שהיצר הרע מוכן לשכנע את האדם לעשות כמה שיותר מצוות ולטבול במקוה עשרה פעמים ביום והעיקר שלא ילמד תורה. ובצוואתו חזר כמה פעמים על ענין זה, שלא יעלו לקברו ולא יקפידו לגשת לתפילה לפני העמוד אם זה גורם בזבז זמן וביטול תורה, העיקר שילמדו תורה לשם שמיים.

"אתה תהיה על בתי ועל פיך ישק כל עמו" (מ"א - מ)

שואל רבי דוד פוברסקי, איך אפשר להבין - שפרעה ממנה אדם אלמוני, שעם כל החכמה שלו הוא לא הכיר אותו, ופרעה מתבטל אליו לגמרי, ואומר לו "רק הכסא אגדל ממך". ואותו פרעה עצמו, רואה איך שמשנה ואהרן נכנסים אליו, והיה להם כל מיני ניסים כשהם נכנסו אליו, וכל דבר מדבריהם מתקיים, ועם כל זה אומר "מי ה' אשר אשמע בקולו", הלא ראה הרבה יותר מאשר ראה בימי יוסף. והתשובה פשוטה, "מידות". בימי יוסף לא נדרש מפרעה כלום, הוא נשאר על מלכותו, וגם כשמינה את יוסף לסגנו, לא גרע מעצמו כלום. אדרבה, הוא לקח פקיד מצויין שינהל את המדינה, ויוסף מנהל עבורו את המדינה "רק הכסא אגדל ממך". ומכיוון שלא נדרש מאומה, ולא החסיר מעצמו כלום, יכל לראות בבהירות את הכל, ולהכיר באמת. אבל פרעה שהיה בימי משה, היה צריך לשחרר עם שלם שעובד בחינם, בזה הוא כבר לא רואה כלום. מראים לו בחוש את הקב"ה, והוא לא רואה "מי ה'?"

סיפר הרב פוברסקי, כשהסבא מקלם נסע לייסד את ישיבתו, נפגש עם עשיר - העשיר שמע על השיטה ועל הדרך והתפעל מאד, אבל כשפנה אליו שיתרום כסף, מיד התהפך לאיש אחר. לתת משהו מעצמו, זה קשה על האדם מאוד.

רבי חיים זייציק מספר על מעשה שהיה עם הסבא מנובהרדוק, הסבא ביקר אצל אדם מסוים, והלה הזהיר אותו לא לאכול משחיטת פלוגי, כי הוא נוטה למינות, והביא לסבא הרבה ראיות והוכחות לכך. מספר הסבא, על פי הדין, לא הייתי צריך לחשוש כלל לכל דבריו מכמה סיבות. גם שהיה קרוב, ועד אחד, ובכלל הוא היה מסוכסך איתו כבר הרבה זמן. אמרתי לו, אומר הסבא, אני לא חייב לקבל את העדות שלך, אבל לך בוודאי אסור לאכול משחיטתו, ותוך כדי דיבור התחרט אותו אדם והפך את דבריו ואמר בזה הלשון, וכי אני אומר שהוא בוודאי אפיקורס, אני רק אומר שצריכים לחשוש, וצריכים לבדוק אחריו, וכך חזר בו מכל דבריו, ועשה ספק ממה שהיה קודם ודאי, וראו בחוש איך "הנגיעה" פועלת באדם ושולטת בו.

"ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים" (מ"א - מ"א)

אע"פ שרק כעת יצא יוסף מבית האסורים, משפל המדרגה, לא ראה כל סיבה להתפעלות ממשרתו הרמה, וגם לא התגאה. ופרעה התפעל - אני עושה אותך לסגני, ואתה לא מתפעל? אומר לו פרעה "ראה", תסתכל באיזה דרגה אתה נמצא, שאני נתתי אותך על כל ארץ מצרים, ויוסף לא מתפעל. וגם אחרי שפרעה מוריד את הטבעת מעל ידו ונותן אותה על יד יוסף גם אז נראה מהמשך הפסוקים שיוסף לא מתפעל מכל זה.

"ויקראו לפניו אברך" (מ"א - מ"ג)

דרש רב יהודה, אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים. אמר ליה ר' יוסי בן דורמסקית, עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים, אין אברך אלא לשון ברכיים שהכל היו נכנעים ויוצאים תחת ידו. [רש"י].

מדוע ר' יוסי לא קיבל את דרשת ר' יהודה, למה זה נקרא עיוות, הרי שבעים פנים לתורה? והתירוץ, בגמ' בקידושין [ב"ב] יש ביטוי "ניק וחכים", ופירושו, שאפילו שהוא יניק, בכל זאת הוא חכם, וזהו שבח ל"ניק וחכים". אבל אם

היה כתוב הפוך, "חכים ויניק", שמשמעו, אף שהוא חכם, אבל הוא ילד, וזהו ביטוי לגנאי. זהו שאמר ר' יוסי, אם כדברך, היה לך לומר רך אב כמו יניק וחכים, ולא אברך, שמשמעו כעין חכם ויניק, ואיזה שבח הוא זה.

"ויקראו לפניו אברך" (מ"א - מ"ג)

דרש רב יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים. [רש"י]

מרומו בתיבות "ויקראו לפניו אברך", שהן בגימטריה "דהוא אב בחכמה ורך בשנים" (שבע מאות עשרים ושתיים).

"ויקראו לפניו אברך" (מ"א - מ"ג)

בסוף פרשת מקץ אומר בעל המסורה "ותיבות אלפיים עשרים וחמש", משא"כ בכל אחת מפרשיות התורה המסורה מביא רק את מספר הפסוקים ולא את מספר תיבות. מתרצים בשם הגר"א **מוילנא**, יש כאן מחלוקת מהו הלשון אברך, וכמו שמביא רש"י האם לשון ברכיים שהכל נכנעין לפניו, או כמו ר' יהודה שאברך זה שתי תיבות, ולפי ר' יוסי זוהי רק תיבה אחת. לכן בעל המסורה משמיע לנו את סכום התיבות שבפרשה, שיוצא שאברך זוהי תיבה אחת.

"ויקראו לפניו אברך" (מ"א - מ"ג)

נדמה שהצלחתו המטאורית של יוסף משתלבת היטב עם חנוכה. אנו אומרים ב"על הניסים שהיווניים ביקשו "להשכיחם תורתך", להקטין ולגמד את לומדי התורה, להציגם כבטלנים ומשתמטים, ומאידיך להאדיר ולפאר את החכמות החיצוניות, הפרופסורים והדוקטורים למיניהם. להציג את בני התורה כחלשים ונרפים, ואת ספורטאי אתונה כגיבורים וחזקים. ואת הסוף כולם יודעים, המלומדים והמתאבקים חלפו פרחו מהעולם כאבק שנשאיתו הרוח, ובן התורה, ה'אברך' ה'חלש' ניצב בגאון על משמרת תלמודו עד עצם היום הזה.

וזהו בעצם מה שאירע עם יוסף. מצרים היתה ערש החוכמה והידע באותה תקופה, חכמי מצרים היו מלומדים ביותר, ומכל העולם באו ללמוד מתורתם, ולבסוף דווקא אותו אברך צעיר שהוא שנתעלה וזכה למלוכה, וניהל את הממלכה כולה, זון ופרנס את כל העולם בחכמתו.

רעיון זה צריך להיות נר לרגלנו, לכל יטשטשו המושגים ויתבלבלו המעמדות. הם ביקשו "להשכיחם תורתך", ואנחנו "נוכיר תורתך", ונזכור תמיד מי משפיע ברכה ושפע לעולם, הלא הם בחורי הישיבות ואברכי הכוללים הממיתים עצמם באוהלה של תורה. ויותר משנזכיר זאת לאחרים, עלינו בני התורה להזכיר זאת לעצמינו. איננו אנשים רגילים. אנו מקיימים את העולם בתורתנו, ואין מי שחשוב ואהוב יותר בעיני השי"ת מאיתנו, נושאי דגל תורתנו בגאון.

רבי יצחק זילברשטיין סיפר [קול ברמה" גליון 320 עמוד 15] שפעם ליווה את **רבי מרדכי שולמן זצ"ל** ראש ישיבת סלבודקה שבה למד בבחרותו לחתונת אחד מבני הישיבה. לאחר החופה פגש שם ראש הישיבה חבר נעורים שלמד עמו בישיבת סלבודקה שבליטא. "מה מעשיך כיום?" שאל החבר. והרב שולמן השיב שיש לו ישיבה שבה לומדים מאות בחורים.

"ובמה אתה מתעסק?" שאל הרב שולמן את חברו משכבר הימים. הלה השיב בנימה של יהירות, "מה, וכי אינך יודע שאני מכהן כשר הדואר במדינת ישראל?". ראש הישיבה עשה עצמו כמי שאינו מאמין ושאל: "אתה בסך הכל מחלק דואר, מה שקרוי היום דוור? זה מה שאתה עושה?!". החבר היה בטוח שהרב לא שמע את מה שאמר, וחזר שוב בקול רם והציג עצמו כשר הדואר.

הרב הגביה את קולו ואמר, "מה? האם הנך רוצה לומר לי שאתה בסך הכל דוור? הרי שנינו למדנו בצוותא על אותו ספסל בסלבודקה וזה מה שיצא ממך?! מחלק דואר?!". והחבר חזר שוב ושוב שאינו דוור אלא שר בממשלה, אך גם ראש הישיבה לא ויתר וחזר ותמה כיצד יתכן שמי שלמד עמו בישיבה יצא דוור. התנהגות זו לא הלמה את הנהגתו של ראש הישיבה שהיה נזהר בכבודו של כל אדם, וכאן לא די שלא כיבד את חברו אלא אף הורידו מדרגתו.

הרב זילברשטיין מספר ששאל את ראש הישיבה לפשר הדבר, והרב השיב לו במשפט שהיווה עבורו תמורה דרך לכל החיים, "ראיתי שכמה תלמידים עומדים סביבי, וחששתי שאתם עלולים לחשוב שמעמדו של שר גדול גבוה וחשוב יותר משל בן תורה, ומחמת כן אהבתכם לתורה תיפגם במשהו, ולכן לא יכולתי להרשות לעצמי להתייחס אליו בכבוד". הרב שולמן הוסיף שחששותיו גברו כאשר ראה את מכונית השרד הממתנה לשר מוחין לאולם. "חששתי שכשתצאו ותראו את המכונית יגביר בכם היצר את חיידק בכבוד המדומה, וכדי שתתרחקו מכך עד הקצה האחרון, ותהבילו את עניי העולם הזה, לא עמדה בפני הברירה אלא להתנהג כפי שהתנהגתי".

"ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים" (מ"א - מ"ד)

סיפר **הרב שלמה מרדכי לנג**, הנהגה ציבורית הנהיג רבי יחזקאל אברמסקי בבית מדרשו ומשל לדבריו לקח מפסוק זה: לגבאי בית כנסת יש את אותו ייפוי כח שפרעה נתן ליוסף. א'. "לא ירים איש את ידו", רק לגבאי מותר להכות בידו על הסטנדר לפני תפילת שמו"ע, להזכיר לציבור לומר "יעלה ויבוא" "על הניסים". ב'. וכן "את רגלו", שאף אחד לא יגש לעמוד להיות ש"צ בלי הוראת הגבאי.

"אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים" (מ"א - מ"ד)

שואל המשגיח של ישיבת פוניבז' **רבי יחזקאל לוינשטיין**, מהיכן היה ליוסף את העוז והגבורה לעלות ולשלוט על ממלכה אדירה כארץ מצרים, בלי שום ניסיון קודם, בלי ללמוד דרכי ותכסיסי מלחמה, הרי יוסף היה בחור ישיבה שכל עסקו היה בתורה ועבודה, עסק בתורה עם אביו, ורעה את צאן אביו, ואחר כך גדל בבית פוטיפר וישב בבית הסוהר שתיים עשרה שנה, ואיך הסכים לקחת את השלטון? ותירץ, אם יספרו לנו על רועה בקר בן שבע עשרה שאחראי על עדר של מאתיים חמישים פרות, וכי יעלה בדעתנו לשאול איך בחור השוקל שבעים ק"ג, מהיכן לו האומץ לשלוט על עדר השוקל עשרות טונות?

ומוסיף, יש ואדם עושה מעשה שנראה כמכוער, וחושב שעושה הכל לשם שמים, וגם מאמין בזה. איך באמת נדע אם כוונתו לשם שמים, או מונח בזה גם מחשבות אחרות. ויותר, איך האדם יכול לבחון את עצמו אם אמנם כוונתו לשם שמים. והתשובה, כל אדם צריך לעשות לעצמו חשבון נפש, כאשר עושה פעולה מסוימת ויש לו הפרעות, ורואה שמשמים מעכבים בעדו ודרכו אינה נכונה ומעשיו אינם רצויים, ומחליט אם כך לא לעשה זאת, סימן שעשה לשם שמים, וכזאת הייתה תמר כשיצאה להישרף, היא והתאומים אשר בבטנה, אמרה "מוטב שאשרף באש ולא אלבין פנים רבים. אני עשיתי את שלי כדי להעמיד זרע ממשפחה מיוחסת זו, ואם לא יעלה בידי ומשמים מעכבים על ידי, הרי שדרכי לא ישרה בעיני ה'", ואז יראו שהכל נעשה לשם שמים. אבל מי שאחר כל העיכובים מתעקש ואינו מבין שמעשיו אינם רצויים ומוסיף והולך בדרכו הרעה, זה סימן שמלכתחילה לא התכוון לשם שמים, וכל כוונתו היא רק לשם עצמו.

לעומת זאת הייתה זליכה, שגם היא פגשה במכשולים בדרכה שלדבריה היה זה לשם שמים. יוסף הצדיק לא שומע לה, ולא כמו תמר, לא פרשה זליכה מדרכה, וההיפך, במקום להסיר את המכשולים, היא הוסיפה חטא על פשע, שהוציאה שם רע על יוסף, כלאה אותו בבית הסוהר ומסרה אותו לשר הטבחים שבקלות היה יכול להרוג אותו. תגובתה זו של זליכה, מלמדת על כל המעשה כי כל כוונתה לא הייתה אלא למלא את תאוותה, וכשלא עלה בידה גררה אחריה תועבות אחרות, ולכן נשאר שמה לדיראון עולם.

"ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה" (מ"א - מ"ה)
פוטיפרע הוא פוטיפר [רש"י].

בספר "שבט הלוי" לר' יעקב אשר גרייבסקי כתב: יוסף רצה להראות שמה שהתחתן עם בתו של פוטיפרע היה בכדי להראות לכולם כי השם הרע שהוציאה אשת פוטיפרע עליו מקורו בשקר, וכמו שכתב רש"י על הפסוק "כדברים האלה עשה לי עבדך", שהרי הגמ' ביבמות [ז"א] אומרת, "הנטען מן האשה אסור בבתה ובאמה", וא"כ ליוסף היה אסור להתחתן עם בתה, וכדי להזים את השמועות, התחתן עם בתה ואז התברר כי שקר העידה בו.

"ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים" (מ"א - מ"ה)

תמיד "קמיצה" באה להראות על מיעוט וצמצום, ולא שפע והרווחה, וכאן קמיצה נאמרה על שפע, מסביר רבי שמעון שוואב מה שכתוב " ותעש הארץ...לקמצים" הוא על כל המדינות חוץ מארץ מצרים, כי בשבע שנות השבע היה שובע גדול ושפע רב רק בתבואות מצרים, וכוונת הפסוק "הארץ" חוץ מארץ מצרים, היתה רק לקמצים. ובוה מובן מה שבפסוק זה לא כתוב ארץ מצרים, אלא "הארץ" ורק אח"כ כתוב "ויקבץ את כל אוכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים".

"ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלוקים את כל עמלי" (מ"א - נ"א)
שואל ה"משך חכמה", מדוע לא כתוב "כי אמר כי נשני אלוקים" כמו בכל מקום בתורה כשכתוב על קריאת שמות, וכמו אצל לאה "ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעיניי"? ומתרץ, יוסף נשבע לפרעה שלא יגלה להמון

קושיא זו מופרכת מעיקרא, כי מדובר בסוגים שונים, האדם הוא נזר הבריא והוא שולט על בעלי החיים. יוסף הצדיק ידע היטב מה הוא יהודי, ויהודי הוא סוג אחר מגוי, כפי שכותב הכוזרי, יש בבריא חמשה סוגי נבראים, דומם, צומח, חי, מדבר ויש סוג שנקרא ישראל, כמו שדומם וצומח הם שני סוגים, כך ישראל ושאר נבראים הם סוג אחר לגמרי. והיות והוא שייך לעם ישראל, אין לו שום קושי לשלוט על כל ארץ מצרים, וכמו שאמר הנביא ישעיהו [מ"ז - י"ז] "הן גויים כמר מדלי וכאפס תהו נחשבו", אומות העולם בעינינו הם כאין וכאפס. כמובן שאנו נזהרים שלא לצערם, כמו שיש הלכה שאסור לצער בעלי חיים, אבל יחד עם זה אנו מבינים את מעלתנו ועלינותנו עליהם. ידיעה זו נתנה ליוסף את הכח למלוך, הוא הכיר במעלתו וחי בהכרה ברורה שהוא נזר הבריא, ואם ההשגחה העליונה סובבה שהוא יטול את התפקיד, הוא יעשה זאת ובוודאי יצליח.

"ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח" (מ"א - מ"ה)

מדוע השתנה שמו של יוסף, אומר ה"חתם סופר", ההשגחה סובבה ששמו של יוסף ישתנה לצפנת פענח, כי אם היה נשאר בשמו הקודם, היו האחים שומעים את שמו, ומיד היו מבינים שזה הוא. אבל עכשיו שכולם קוראים לו צפנת פענח, לא יכלו האחים לחשוש כי זהו יוסף אחיהם. וכן מסביר החזקוני להלן על הפסוק "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו", כי הם קראו זה לזה בשמם והיה מכיר לשונם ושמם, והם לא הכירוהו שהיה בחתימת זקן ושמו השתנה לצפנת פענח ודיבר מצרית.

ראיתי עוד פירוש נחמד, פרעה שינה את שמו של יוסף, משום שלא רצה שם בעל צליל יהודי, אבל יוסף לא קיבל שם זה, "ויצא יוסף על ארץ מצרים" - הוא הוסיף להיקרא בשמו היהודי, והשם "צפנת פענח" אינו נזכר עוד.

"צפנת פענח" (מ"א - מ"ה)

הגימטרייה של "צפנת" היא כת"ר (שש מאות ועשרים) שזה מנין תרי"ג מצוות דאורייתא ושבע מצוות דרבנן - כל התורה כולה, לרמז שכל שכל התורה גלויה לפניו.

"ויתן לו את אסנת" (מ"א - מ"ה)

מי היתה אסנת, מובא בפרקי דרבי אליעזר [פלי"ה], שהיתה בתה של דינה בת יעקב, ונולדה משכם בן חמור. רמז לזה, כי התיבות "את אסנת" בגימטריה "בת דינה דהיא אחותו". (תשע מאות ושתים עשרה).

"ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה" (מ"א - מ"ה)

פוטי פרע הוא פוטיפר. [רש"י].

רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזנים לתורה" אומר, בואו וראו את ההבדל בין שתי נשים, זליכה - אשתו של פוטיפר ואמה של אסנת, לבין תמר. על אף ששניהם התכוונו לשם שמים, אצל זליכה שמה נשאר לדיראון עולם, ואילו תמר שמה נשאר לתהילת עולם. ועל אף שזליכה התכוונה לשם שמים, להעמיד זרע מיוסף, שכך היא ראתה באצטגנינות כי עתידה להעמיד זרע מיוסף, אלא שטעותה הייתה בכך שלא ידעה שלא היא עצמה תעמיד זרע, אלא בתה.

העם שפרעה לא יודע לדבר לשון הקודש, לכן נמנע מיוסף להסביר בקול מדוע קרא בשם הזה, רק חשב כך בליבו.

"כי נשני אלוקים את כל עמלי ואת כל בית אבי" (מ"א - נ"א)

כיצד יוסף משתבח בכך שהוא שכח את בית אביו? ועוד קורא לבנו הבכור מנשה לכבוד אותה שכחה? הסביר רבי ישראל סלנטר, אדם העובר משברים ובזיונות, מאבד את בטחונו העצמי, וקשה לו מאוד לצמוח ולהצליח בתפקידי ניהול. לפי זה, אחרי כל מה שעבר על יוסף הצדיק, ההשפלות שעבר מצד אחיו, הנחתו בכור ומכירתו לעבד במצרים כסחורה העוברת מיד ליד. וגם כשהגיע למצרים, העלילו עליו עלילת שווא, שבגללה ישב בבית האסורים שנים עשרה שנים. כל זה לכאורה היה צריך לשבור את רוחו. אבל יוסף הצדיק לא נשבר, הוא שוכח את כל הבזיונות, מעביר על מידותיו וחי באמונה תמימה שהכל מאת ה' יתברך, והכל לטובה. זה מה שהוביל אותו לבסוף להיות מלך במצרים. ולכן הוא מודה לקב"ה על אותה שכחה.

"ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלוקים את כל עמלי ואת כל בית אבי ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלוקים בארץ עניי" (מ"א - נ"א - ב)

כתב המלבי"ם בפירושו לתורה, התורה מספרת צדקת יוסף, ולפי השמות שקרא לבניו, הראה שעשה סימנים לעצמו שלא ישכח את עברו. ולכן קרא שם הבכור מנשה, שייכור שהיה פעם בבית אביו, והבן השני קרא אפרים, שהקב"ה הפרהו בארץ עוניו, ומתוך העוני עלה לגדולה, וזה יגרום לזכור מאין בא. ומטעם זה נצטוונו לאכול מצות ומרורים בליל שימורים, לזכור הגלות בעת החרות.

"ואת שם השני קרא אפרים" (מ"א - נ"א)

כותב ה"דעת זקנים" מבעלי התוספות, קרא אפרים על שם האבות, אברהם ויצחק שנאמר בהם אפר, אברהם שנאמר "ואנכי עפר ואפר" [י"ח - כ"ו], ויצחק שהוא כאפר על גבי המזבח, דאפרים משמע שתי אפרות. ולכן נקראו ישראל על שם אפרים, שנאמר "הבן יקיר לי אפרים" [ירמיה ל"א - י"ט].

מסביר רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל, שיש הבדל בין האפר של אברהם לאפר של יצחק. באברהם אבינו כתוב "ואנכי עפר ואפר" [בראשית י"ח - כ"ו] והכוונה בזה על ענוותנותו, שהוא הרגיש שהוא כלום, אצל יצחק אבינו האפר הוא מאפר המזבח שנועד בשביל יצחק ולבסוף הקריבו עליו איל, ואפר זה הוא אפר של מסירות נפש.

שני אפרים אלו מסמלים על שני סוגי מעלות שצריך שיהיה אצל כל אדם ובפרט אצל תלמידי חכמים. א' להיות עם מידת הענווה שזה מראה על מידות טובות, וב' מסירות נפש למסור ולבטל את עצמו מהנאות של העולם הזה.

"בארץ עניי" (מ"א - נ"א)

יוסף אמר "הפרני אלוקים בארץ עניי". מצרים הייתה עשירה - "כגן ה' כארץ מצרים", ויוסף נחל שם כבוד ועושר רב, ובכל זאת הוא קורא לה ארץ עניי, כי יוסף ידע שכל העושר שהוא רואה, עדיין אם הוא לא ליד אביו, ליד הסטנדר, ליד הגמרא, זה נקרא ארץ עניי. שאין עני אלא מי שהוא עני בדעת, וכיון

שיוסף היה רחוק מהלימוד והתגעגע ללימוד, לכן הרגיש כל הזמן שהוא נמצא בארץ עניי.

"ותכלינה שבע שני השבע ... ותכלינה שבע שני הרעב" (מ"א - נ"ג - נ"ד)

רבי אלימלך בידרמן אמר ביאור בדרך צחות, על ההבדל בין תכלינה לתכלינה - שאותיותיהם שוות, חוץ מהאות ה' וז' המתחלפות ביניהם. והנה האות ה' עומדת על ב' רגליה, ואילו האות כ' שוכבת, והיינו כי כאשר האדם משכיב עצמו ונותן לייאוש לשלוט עליו ואינו עושה מאומה להמשיך בדרך, זה גופא 'סוף וכליו' דרכו. והיינו 'ותכלינה'. משא"כ המעמיד עצמו על ב' רגליו ואינו מתפעל אלא ממשיך בדרך על זה אמרו 'ותכלינה' - שבוה עצמו נולד מחדש ופתח לעצמו פתח לשוב ולהתרומם.

"אשר יאמר לכם תעשו" (מ"א - נ"ה)

לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו. [רש"י].

למה אמר להם יוסף שימולו. אלא, יוסף חשש שבני ישראל ירדו למצרים ויהיו בגלות, יתביישו לעשות ברית מילה, לכן גזר שגם המצרים ימולו את עצמם כדי שבני ישראל לא יתביישו מהם. טעם נוסף, יוסף הזה מראש, שבניו וכל בית יעקב ייאלצו להישאר במצרים כמה מאות שנים, וחשש שהם "יתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם", ובמשך הזמן ייטעו חלילה בין הגויים וישכחו מעברם. רצה שלפחות יקיימו מצוות מילה, ואם יקיימו את הברית, יש תקווה שבזמן מן הזמנים יחזרו לדרך היהדות. וכדי להבטיח זאת, ציווה על המצרים למול את עצמם, ואם המצרים ימולו, ודאי היהודים ילכו בדרכם וגם הם יעשו את זה.

"והרעב היה על כל פני הארץ ופתח יוסף את כל אשר בהם וישבר למצרים

ויחזק הרעב בכל הארץ" (מ"א - נ"ו)

דרך העולם שלא פותחים את כל האוצרות יחד אלא כשנגמר האחד פותחים את השני, נשאלת השאלה למה יוסף פתח את כל האוצרות ולא פתח אוצר אוצר. עוד מקשים, בפסוק משמע שבעקבות פתיחת האוצרות התחזק הרעב, ולכאורה פתיחת האוצרות אמורה לפעול הפוך שלפחות תחושת הרעב תפחת, מתרץ האדמו"ר מסוכצ'וב, כידוע, אדם עיוור לא שבע מאכילתו, ואדם שרואה, עצם הראיה כבר משביעה אותו. ולכן יוסף התחכם ופתח בכל יום את כל האוצרות כדי להשביע את עיניהם של המצרים, כי כשאדם רעב ואתה מראה לו שיש הרבה ומספיק, הוא מרגיש שיש לו פת בסלו וזה לכשעצמו מרגיע, אבל בפועל לא מכר מכל האוצרות.

וזה הפירוש כאן "ויפתח יוסף את כל אשר בהם", את כל האוצרות פתח "וישבור למצרים" כדי להשביע את עיניהם שלא יתחזק הרעב. אבל זה לא עזר לו כי הרעב בכל זאת התחזק, ועם כל זה "ויחזק הרעב בכל הארץ".

"וכל הארץ באו מצרימה לשבור אל יוסף וגו'" (מ"א - נ"ז)

לשבור - לקנות. [רש"י].

בספר "ואתה תחזה" מפרש, כל הארץ באו ליוסף "לשבור" את עצמם, כל אחד מצא בעצמו דופי, מחלה וכו', זה טען שאין לו כסף, זה טען שהוא זקן, וכל אחד בא בטענה אחרת אל יוסף והכל כדי לקבל אוכל בחינם.

"וירא יעקב כי יש שבר במצרים" (מ"ב - א)

ראה באספקלריא של קודש שעדיין יש לו שבר במצרים. [רש"י].

מזה שהמצרים מוכרים תבואה לכל העולם כשאצלם יש רעב ולא חוששים אולי תיגמר התבואה ויגמר האוכל ולהם לא יישאר, הבין יעקב שיש פה רוח של קדושה. כי לא יתכן שהמצרים יגלו צדקות ונדיבות לב כזו כשהם על סף רעב. מידת הרחמים והתעלות כזאת, יכולה לבוא רק ממקור קדוש, לכך ראה שיש שבר, תקוה, במצרים, זיק של תקווה התנוצץ בו.

"וירא יעקב כי יש שבר במצרים ואמר יעקב לבניו למה תתראו" (מ"ב - א)

אומר רבי יהונתן אייבשיץ, אם "יש שבר במצרים", "למה תתראו", אם יש אוכל במצרים אין לכם מה להתיירא ולחשוש, ואתם לא צריכים להיות בפחד. כי כשלאגויים אין מה לאכול, רע ומסוכן ליהודים, כי מתחיל משבר כלכלי וכל הכעס יוצא על ראש היהודים. וזה מה שאמר דוד המלך [תהלים ד]: "נתתי שמחה בליבי מעת דגנם ותירושם רבו", שמח ליבי בשעה שאני רואה את הגויים שבעים, שרויים בשפע של דגנים ויין, שאז "בשלוש יחדיו אשכבה ואישן", אני יכול לישון בשקט. כשעשיו רעב, רועדת עלי נפשי.

"וירא יעקב כי יש שבר במצרים ואמר יעקב לבניו למה תתראו" (מ"ב - א)

אמר על כך ה"יסוד העבודה" מסלאנים זיע"א: וירא יעקב כי יש שבר במצרים - יעקב אבינו ראה שיש יהודי עם לב שבור במצרים ו"אמר יעקב לבניו למה תתראו" - מיד אמר להם לרדת לשם.

"וירא יעקב לבניו למה תתראו" (מ"ב - א)

תתראו הוא מלשון תפחדו, א"כ מדוע תתראו בת' יתרה ולא כתוב תיראו?, בספר "זרע בדרך" מתרץ, הקב"ה אמר לאברהם בברית בין הבתרים, "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", ולכן השבטים חששו מהירידה למצרים, אמר יעקב להם "למה תתראו", מדוע אתם מפחדים מגזירה זו של ארבע מאות שנה, הלא "יש שבר במצרים", מצרים בגימטריה שלוש מאות שמונים, ואם תשבור את המילה מצרים לשניים, תקבל מאה תשעים, וזה החשבון של קץ שנים, שנאמר בהגדה של פסח "הקב"ה חישב את הקץ" - שיהא נחשב קושי השעבוד כאילו עבדו גם את הק"ץ שנים. והיינו שירד מתוך הארבע מאות שנה מאה ותשעים שנה, ולא נשאר רק מנין רדו - מאתיים ועשר. לכן "רדו שמה", כי גם בתוך ה"רדו", רק שמונים ושש שנים ישעבדו אתכם, לכן "ושיברו לנו", שגם את ה"רדו" שנים ישברו לרסיסים ולא יישאר לשעבוד רק כמניין "לנו" שזה שמונים ושש שנים.

ולפי"ז מדויק מה שנאמר בפרשת ויגש [מ"ה - ט], כשיוסף שולח את אחיו אל יעקב להורידו למצרים, ציווה עליהם לומר "שמני אלוקים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמוד", כבר עברה שנה מהירידה הראשונה עד עכשיו, א"כ נשאר רק מאתיים ותשע שנים, לכן אמר "רדה" כמניין מאתיים ותשע - הזמן שנשאר.

"וזאת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב עם אחיו פן יקראנו אסון" (מ"ב - ד)

יעקב לא שלח את בנימין פן "יקראנו" אסון, ואילו יהודה כשאמר ליוסף, אמר "ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון", אומר רבי יעקב גלינסקי, "יקראנו" לשון קריאה וזימון, [כמו שכתב רש"י בתחילת ויקרא] כל דבר שנעשה בעולם, נעשה עם תכנון והזמנה, ולא במקרה, אבל המילה "וקרהו" יש לה משמעות אחרת, לשון מקרה ואקראי. - כמה עומק טמון בשינוי של אות אחת, קרהו - קראהו שני מילים ושתי עולמות. איזו תהום פעורה בין השקפתו של יעקב אבינו, שאין שום מקרה בעולם, אלא כל דבר מושגח ומזומן ומכוון ממרום, לבין השקפתו של גוי כמו שנאמר אצל בלעם לשון "ויקר" כמשמעות מקרה גרידא. שזה עולמו וזו השקפתו, כהשקפת עמלק "אשר קרך בדרך", לשון מקרה ולשון קירור וצינון. וכשיהודה דיבר באזני המשנה למלך מצרים, אמר "וקרהו אסון", כי גוי אינו מבין אלא את שפת המקרה.

מספר רבי יעקב גלינסקי, הייתי בת"א ומיהרתי לשיעור בב"ב, עוצרת לידי מונית, נוסע אחד משלם ויורד, ומיד אני עולה. אמרתי לנהג תראה את חסדי הבורא, הורדת נוסע ומיד עולה במקומו נוסע אחר. הנהג התרגש ואמר לי תאמין לי, זה קורה לי היום בפעם השלישית. אתה יודע, לפעמים יש "יום יבש", אתה נוסע ונוסע ואיש לא עוצר אותך, כלום, אפס. ויש יום כמו היום, איך שאתה מוריד אחד, וכבר עולה השני. אני אומר לו, אנו רואים בחוש השגחה עליונה, והוא עונה לי, כמו שאתה אומר, הכל מזל. נו, לך תדבר איתם.

"ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ" (מ"ב - ו)

לכאורה מה החידוש בפסוק זה, וכי לא ידענו עד עכשיו שיוסף הוא השליט? אלא לומדים מכאן דרך ארץ, אם אדם רוצה לשלוט, שיעשה קודם טובות לאחרים, ואנשים שגומלים להם טוב, נכנעים לקבל תכתיבים. ויוסף בגלל שהיה המשביר על כל הארץ ונתן להם לחם, היה גם השליט על הארץ ומושל ברוחם.

"ויוסף הוא השליט על הארץ וכו'" (מ"ב - ו)

מסופר על רבי יוסף תאומים בעל ה"פרי מגדים", שבתקופת היותו מלמד דרדקי גדלה המצוקה בביתו לבלי נשוא, ואשתו באה אשתו והתלוננה על גורלה המר לעיני תלמידיו, ואמרה שאביה היה אדם נכבד ופרנסתו מצויה, ואילו בעלה הוא מלמד עני. ה"פרי מגדים" השיב לה דברי ניהומים, שהשי"ת לבטח ייטיב עמכם, ועוד יבוא יום ותהיה להם הרחבת הדעת. כשיצאה אמר לתלמידיו, עתה זכיתי להבין תוספתא שהיתה קשה בעיני שנים רבות, "האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאיני אלא יוסף, ונמצא יוסף ושמעון, אינה מקודשת" [קידושין ב - ב], ולכאורה מה איכפת לאשה אם שם בעלה יוסף או יוסף ושמעון? אולם עכשיו נתחווירו לי הדברים היטב, יוסף היה כידוע שליט בכל ארץ מצרים ומשביר בר לכל הארץ, ובוודאי השיגה ידו לכלכל את בני משפחתו בכבוד וברווחה, ולעומת זאת שמעון היו מצאצאיו סופרים ומלמדים עניים, ואם כן הפירוש בתוספתא הוא בדיוק כדברי אשתו, שאשה שנישאה ליוסף, דהיינו אדם שמעוטר בכרכות ופרנסה, ולבסוף

"וידבר אתם קשות" (מ"ב - ז)

כותב ה"תפארת שלמה" מרדומסק, בואו וראו כמה מגונה היא מידת הכעס, ואיך היא משפיעה. כי כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, ויוסף כל מה שדיבר איתם קשות כדי שיטעו בו שהוא גוי עובד עבודה זרה.

"וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין אתם" (מ"ב - ז)

שואלים העולם, מדוע נחשב שדיבר איתם קשות וכי אם הוא שואל אותם מאין אתם זה נקרא שדיבר אליהם קשות. גם יעקב שאל את רועי חרן מאין אתם ולא כתוב שם דיבר איתם קשות, ועוד קשה, מדוע הוא שאל אותם מאין אתם, וכי לא ידע מהיכן הם, הרי כתוב במדרש [תנחומא ז] שהיו שומרי השערים רושמים את כל הבא בשערי מצרים, וכל הרשימות הגיעו ליד יוסף? אלא, שקושיא אחת מתורצת בחברתה. מה שדיבר אליהם קשה, שלא האמין למה שהם אמרו לשומרי השערים, ולכן שאל אותם מאין אתם, כאילו הם אנשים שאין לתת אמון בדבריהם.

"וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות" (בראשית מ"ב - ז)

"והם לא הכירוהו" שלא ריחמו עליו. אבל יוסף "ויכרם" שריחם עליהם" [תנחומא ז].

ולכאורה תמוה, שאת תחילת הפסוק דורשים, שיוסף ריחם על אחיו ונהג בהם מנהג אחוה. ובסוף הפסוק כתוב: "ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות". ואיך זה עולה בקנה אחד עם רחמנות? מתרץ רבי שלום שבדרון ע"פ דבריו של רבי אליהו לאפיאן זצ"ל, לבחורים מחו"ל, שבאו ללמוד אצלו. וכשחזרו לביתם, חשש שמא יעזבו את לימוד התורה ויתעסקו במסחר. שאל אותם: בפרשה השנייה של ק"ש, מזהירה התורה על חרון אף ה' בישראל: "וחרה אף ה' בככם" [דברים י"א - ז] אם יעזבו את התורה וילכו לעבוד אלוהים אחרים. והלא ידוע, כי לשון הויה, זו מידת הרחמים. וא"כ, היה צריך להיות כתוב: וחרה אף אלוקים בככם, ששם זה מורה על מידת הדין? ובאר להם כך: פרשת "והיה אם שמוע" [שם י"ג] מדברת במצב שבנ"י הם במצב של שמועה וקיום המצוות, באה התורה להזהיר, שאם "וסרתם ועבדתם" [שם ט"ז] לאחר שכבר טעמו טעם התורה ורוצים לעזבה, יכה אותם הקב"ה, מתוך מידת הרחמים, להחזירם למוטב, שלא יאבדו את הטוב שבידם". "כך" אמר להם ר' אליהו: "אתם שטעמתם טעם התורה, אם תעזבוה, יכה ה' בככם, מתוך מידת הרחמים, כלומר, שאם זה מתוך מידת הרחמים, אין הקב"ה ממתיך ומצפה, אלא תיכף ומיד עלולים אתם להיענש ובחומרא. וכל זה מתוך רחמנות". ועפ"י ז' אומר ר' שלום, אפשר לומר שיוסף התנכר אליהם ודבר אתם קשות, מתוך רחמנות, כדי לכפר על מכרם בכסף אותו. ואין זה סתירה בפסוק כלל.

"ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו" (מ"ב - ז)

שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו מצאוהו בחתימת זקן. [רש"י]. שואלים רבי יהונתן אייבשיץ וה"אמרי אמת", אמנם הם לא זיהו אותו בפנים, אבל איך הם לא זיהו אותו על פי הקול. ומתרצים ע"פ הגמ' בגיטין [כ"ג]. שאומרת, מה שאדם יודע להבחין על פי הקול, זה רק כשמדבר בשפה שהוא רגיל, אבל יוסף דיבר איתם מצרית ולא לשון הקודש, לכן לא הבחינו מי הוא. אבל כשהתודע אליהם, אמר להם "והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי

התברר שקוראים לו גם שמעון, כלומר ששייך למשפחת המלמדים העניים, יכולה אשתו שתאמר לא התכוונתי להינשא לאדם בזה, ולכן אין קידושיה קידושין, וכדברי התוספתא.

"וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וכו' ויכר יוסף את אחיו והם לא

הכירוהו" (מ"ב - ז - ה)

לכאורה כבר בתחילת הפסוק כתוב "וירא יוסף את אחיו ויכרם", מדוע חוזר הפסוק ואומר "ויכר יוסף את אחיו"? אלא, כשאדם יורד מנכסיו, ונאלץ לנסוע מעבר לים לאסוף כספים, מטבע הדברים הוא מתבייש ומנסה להסתיר את זהותו, ואפילו שהוא מקבץ נדבות, הוא שומר על כבודו העצמי, וינסה בכל כוחו להסתיר את זהותו האמיתית. וכשהוא יודע שישנם אנשים שמכירים אותו, יסתיר את מוצאו, ואם ישאל אותו האם אתה לא פלוני אלמוני, הוא יכחיש מכל וכל.

כשראה יוסף את אחיו, הוא הכירם מיד, אך הם הראו את עצמם כאילו הם אינם מכירים אותו. יוסף לא ידע האם הם באמת לא מכירים אותו, או שהם עושים את עצמם שהם לא מכירים אותו. מה עשה יוסף? החליט לבדוק אותם. אמר להם מאין באתם? שאל אותם לארץ מוצאם. והיה, אם יסתירו ממנו את האמת ולא יאמרו לו שבאו מארץ כנען, יבין יוסף שהם יודעים מיהו, וכדי שלא תתגלה זהותם, הציגו את עצמם שבאו מארץ זרה. אבל אם יאמרו לו את מוצאם האמיתי, זה סימן שהם לא זיהו אותו. ולכן, כאשר אמרו לו "מארץ כנען לשבור אוכל", אומרת התורה "ויכר יוסף את אחיו", מהו הכיר בהם עכשיו? ש"הם לא הכירוהו", דבר זה שהם לא הכירוהו התברר לו רק עכשיו.

"ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות" (מ"ב - ז)

כתב הבית יוסף, מה שיוסף התנכר לאחיו ולא מחל להם כדי לכפר על מה שמכרוהו.

הגר"א מוילנא פירש, יוסף ראה שחלומותיו הם בגדר נבואה ורוח הקודש, והם צריכים להתקיים, ובחלומו ראה "והנה קמה אלומתי וגם נצבה והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי" ואם היה מתגלה אליהם לא היו משתחוים לו ולא היתה מתקיימת נבואתו.

אך עדיין קשה הרי הדין שהכובש נבואתו חייב מיתה הכוונה שמי שלא מגלה את נבואתו חייב מיתה, אך מנין שיש חיוב לקיים את החלום? מתרץ רבי אליהו דיסקין, יוסף חשב בליבו, החלום הרי וודאי יתקיים ואם אני לא יקיימו שמא יבא אחר ויקיימו באכזריות לכן מוטב שאני אקיימו באהבה.

ה"קדושת לוי" אומר, מה שיוסף התנכר אליהם, הוא שבחו של יוסף הצדיק, שלא רצה לצער את אחיו ברגע שהשתחוו לו ונתקיימו חלומותיו. כי דרך האדם המנוצח על ידי חבירו, שהוא רגיש ושרוי בצער על זה, ולכן יוסף התנכר אל אחיו דווקא ברגע זה, כדי שלא יהגישו במפלתם, ולא יראו את עצמם כמנוצחים. וזהו "וישתחו לו וירא יוסף" (וירא לשון הנהגה), הבין שאם יידוע לאחיו בשעה שהם משתחוים לו, תהיה נפשם מרה עליהם, לכן "ויתנכר אליהם".

פי המדבר אליכם" - עכשיו אתם רואים שאני יוסף, שכן אני מדבר אליכם בלשון הקודש, וא"כ כבר אפשר להכירני על פי טביעת קולי.

"ויזכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו" (מ"ב - ה)

ידועה הקושיא, איך האחים לא הכירו את יוסף בחתימת זקן, הרי יוסף היה דומה ליעקב, וליעקב ודאי היה זקן? מתרץ **"בעל הטורים"**, האחים חיפשו את יוסף העבד, אבל למצוא את יוסף מלך אפילו לא עלו בדעתם ולכן לא חשבו על זה.

אך עדיין נשאר קשה, הרי יוסף היה שונה בצבע עורו, שהוא היה בהיר והמצרים שחורים.

בספר **"שלמה חדשה"** לרבי שלמה סובל תירץ, האחים לא הביטו בפניו שהרי אסור להסתכל בפני אדם רשע [מגילה כ"ח]. ולכן עד שלא נגלה עליהם יוסף, חשבו שעומד לפניו אדם רשע, ולכן לא הסתכלו עליו.

רבי שמשון פינקוס זצ"ל מתרץ: כל החכמה שיש לאדם באה מהקב"ה, כמו שכתוב בפסוק במשלי [ב - ו] **"כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה"**. וכדי לחשוב שהעומד לפניו הוא יוסף, צריך הארה מיוחדת מהקב"ה, והגמ' אומרת שהשבטים החרימו כל מי שיגלה מה שעשו ליוסף, ושיתפו את הקב"ה איתם, ולכן הקב"ה לא נתן בליבם חכמה ולא גילה להם שזה יוסף כמו שלא גילה ליעקב שיוסף נמכר.

ואפשר לומר בפשיטות, אמנם גם ליעקב היה זקן, אבל יוסף היה עכשיו בן שלושים ושבע, האחים לא הכירו את אביהם כשהיה בגיל שלושים ושבע, וגם אם זיו איקונין של יוסף דמה לאביהם, אבל הם לא הכירו את פניו בהיותו בגיל הזה.

"ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם" (מ"ב - ט)

משמעות הפסוק שבגלל ש"ויזכור יוסף את החלומות" לכן "ויאמר להם מרגלים אתם", שואל ה"חתם סופר", מה הקשר ביניהם? מתרץ ה"חתם סופר", על פי מה שהקשו הראשונים, איך עיכב יוסף את אחיו שלושה ימים במשמר, הרי בזה הוא משאיר את אביו מחוסר לחם בזמן רעב כבד? אמנם רש"י כתב על הפסוק **"למה תתראו"** כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה, אלא שעדיין קשה מהיכן יוסף ידע זאת? ומתריך, יוסף נזכר בחלומות שחלם, שהאחים מאלמים אלומים והיו משתחוים לאלומתו, מכאן הוא הבין שבזמן שהשתחו לו, עדיין יש להם תבואה, ולכן לא חשש לעכב את האחים. וזה מה שכתוב כאן **"ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם"**, ולכן לא נרתע מלהאשימם **"מרגלים אתם"**.

"ויאמר אליהם מרגלים אתם" (מ"ב - ט)

יוסף הניח שאחיו מחפשים אחריו, ומשיראו אותו ויבחינו בדמיון שבינו לבין אחיהם האובד, יתחילו לחקור ולדרוש, ומכיוון שלא רצה שיתגלה להם זהותו לפני הזמן, אמר להם מרגלים אתם! האשימם בריגול, שאז כשימצאו את עצמם חשודים בחשד כבד כל כך, ודאי יהיו חוששים להיכנס בשיחה על נושא זה ולחקור ולדרוש מיהו המשנה למלך ומהיכן בא.

"ויאמר אליהם מרגלים אתם" (מ"ב - ט)

כתוב **בעל הטורים**, יוסף אומר לאחיו **"מרגלים אתם"** רק אתם מרגלים אבל אני לא, כי יהושע שעתיד לצאת ממני, לא היה בעצת המרגלים. והם ענו לו **"לא היו עבדיך מרגלים"** - יהודה ענה לו, כי הוא היה ראש המדברים, גם ממני יצא כלב שלא היה בעצת המרגלים - **"לא היו"** בגימטריה כלב. (חמישים ושתיים).

בילקוט מעם לועז כתוב: יוסף לא שיקר להם. כי הוא רמז את מעשיהם בר"ת במילה **מרגלים**. מאמי רחל גנבתם למדיינים ישמעאלים מכרתם.

"ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם" "לא אדוני

ועבדיך באו לשבור אוכל" (מ"ב - ט - י)

יוסף אומר להם **"מרגלים אתם"**, והם עונים לו [פסוק י] **"לא אדוני ועבדיך באו לשבור אוכל"**, מה הוסיפו בתשובה זו יותר ממה שאמרו בפסוק ז' **"ויאמרו מארץ כנען לשבור אוכל"**. אומר הרב ממטרסדורף בעל **"בית ישראל השלם"** בשם חותנו, כשהם פנו אליו בפעם הראשונה, היתה בהם גאווה. הם לא אמרו שהם עבדים שלו, אלא רק אמרו **"מארץ כנען לשבור אוכל"**, ולא הזכירו עבדיך, ורק אחרי שיוסף אומר להם **מרגלים אתם**, ענו לו **"לא אדוני ועבדיך באו לשבור אוכל"**.

אומר להם יוסף, אני מכיר את הדיבור הזה, כשבאתם לא אמרתם **שעבדים אתם**, כי אתם לא באמת עבדים, אלא באתם בתור **מרגלים**.

ולפי"ז מובן מה שאמר יהודה ליוסף בפרשת ויגש [מ"ד - י"ח] **"כי כמוך כפרעה"**, יהודה אומר ליוסף, אני רוצה לדבר איתך, **"ידבר נא עבדיך דבר באזני אדוני"**. ושם מדגיש לו עבדך. מוסיף יהודה, אם תאמר שאנחנו מרגלים שהרי לא אמרנו מיד כשבאנו עבדיך, יש לך סיבה. המעמד שלי בארצי הוא כמלך, לכן לא שייך שאני אגיד למשנה למלך שאני עבדו **"ואל יחר אפך בעבדיך כי כמוך כפרעה"**. אני לא משנה למלך כמוך, אלא כפרעה, **כמלך**. לכן לא אמרנו בפעם הראשונה שאנו עבדיך, אבל אם זה מה שתבקש, אז **"ועבדיך באו לשבור אוכל"**.

"כולנו בני איש אחד נחנו" (מ"ב - י"א)

נחנו ג' במסורה. בני איש אחד נחנו, **"נחנו נעבור חלוצים"** [במדבר ל"ב - ל"ב], **"נחנו פשענו ומרדנו"** [איכה ג' - מ"ב]. [בעל הטורים]

כתוב במדרש [מד"ר צ"א ז'] שיוסף שאל את האחים אם ידרשו עבור אחים אלף כסף ואם לא תתנו לו לא ישחררו, אמרו לו על דעת כן ירדנו להרוג או ליהרג, אומר ה"כתב סופר", כל זה רמוז במסורה **"נחנו נעבור חלוצים"**, האחים באו להילחם, להרוג או ליהרג, אבל כל זה נגרם בגלל שהאחים בעצמם הם אלה שמכרו אותו, **"בני איש אחד נחנו"**, ולכן אנחנו מחפשים את אחינו, ובשביל האח הזה אנחנו מוכנים להרוג או ליהרג, ולמה? כי **"נחנו פשענו ומרינו"**, אנחנו באמת אשמים בזה.

נחנו בכתיב חסר ולא כתוב אנחנו, ביאר בספר "אור משה" כי נחסר מהם אחד והוא יוסף. אך לאחר מכן אמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו מלא, שגם יוסף בכלל.

"בזאת תבחנו וכו' כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה" (מ"ב - ט"ו)

שואל ה"אלשיך", איזו הוכחה תהיה שהם לא מרגלים אם בנימין יבוא? ומתריך, מפה של ילד מסיח לפי תומו קל יותר להציל את האמת. ואם הם באמת מרגלים, הם לא יביאו אותנו, כי דרכו יוכל יוסף מיד לדעת את האמת.

"כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה" (מ"ב - ט"ו)

יש להקשות, למה האחים היו צריכים להביא את בנימין, הרי יכלו להביא אחד מהשוק ולומר שהוא בנימין. מתריך רבי חיים מבריסק, בדיוק בגלל דבר זה יוסף שם את שמעון בבית האסורים, כי כשהובא בנימין, העמידוהו בתוך הרבה בני אדם, ושאל את שמעון, מי מבין האנשים הוא בנימין, וכיון ששמעון היה בבית האסורים, לא יכל לעשות קנוניה, והיה חייב להגיד את האמת, ומזה פחדו האחים שכך יעשה, והוכרחו להביא את בנימין.

"חי פרעה אם תצאו מזה וכו' חי פרעה כי מרגלים אתם" (מ"ב - ט"ו - ט"ז)

בספר "באר חיים" על התפילה מביא בשם רבי חיים וואלוז'ינר ששאל, מדוע נשבע יוסף דווקא בחייו של פרעה "חי פרעה"? והסביר, אם המילה "חי" מנוקדת בצירי תחת הח', זהו אחד מכינויי הקב"ה, וכך אומרים ב"ברוך שאמר" "יחיד חי העולמים" וכן ב"ישתבח", ואומרים דווקא כינוי זה משום שמינתה אינה שייכת בו. פרעה התפאר בעצמו כאילו הוא אלוה, לכן כשביקש יוסף להישבע על שקר, היה נשבע בשם פרעה [מ"ד צ"א ז], ולמצרים זה היה נראה שנשבע בשם אלוהיהם, ואילו האמת שהתכוון לומר זאת באירוניה, כשם שפרעה "חי", כך גם נכונים דבריי.

"אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא

שמענו" (מ"ב - כ"א)

כאשר הגיעו אחי יוסף למושל מצרים, הוא מאשים אותם בהאשמה חמורה של ריגול בארץ מצרים. שאם לא כן, מדוע נכנסו בעשרה שערים. האחים מסבירים לו שזאת היתה הוראה מיעקב אביהם, וכולם בנים לאב אחד, אבל יוסף לא מקבל את הסברם, והדבר היחיד שיסיר מעליהם את האשמה לדבריו, היא הבאת בנימין, אחיהם הקטן, לפניו. ולכן, כדי להוכיח את צדקתו, הוא מכניס לכלא את כולם לשלושה ימים, ואח"כ משאיר אחד לערבון, ודורש שיביאו לו את בנימין. באותו רגע מבינים האחים, שאין ידו של יוסף בהצקה, אלא ידו של הקב"ה שמייסר אותם על חטא שחטאו. ואז הם אומרים "אבל אשמים אנחנו", ומתחילים לפשפש במעשיהם ולבדוק במה חטאו. ועל אף חיפושיהם, הם לא מוצאים כלום, לא באותו יום ולא בזמנים קדומים. הם מעבירים במחשבתם עשרים ושתים שנה, ואז מגיעים למכירת יוסף. לדעתם, המכירה נעשתה כדן, ובכל זאת הם מוצאים בה פגם. "אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו לא שמענו".

בדן התורה אנחנו צודקים, אבל בלפנים משורת הדין אנחנו לא צודקים. אחינו התחנן אלינו, ואנחנו אטמנו אוזנינו, היינו צריכים להתרכז ולמחול לו. ולפי ביאור זה יובנו דברי ראובן כדלהלן, הנה בפסוק כ"ד אנו מוצאים את ראובן שקם ואומר "הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד", ושאלת השאלה, האם זה המקום לומר מוסר "אמרתי לכם", כולם נתונים בצרה איזומה, ובמקום ליעץ איך לצאת מצרה זו, מזכיר להם ראובן מה היתה דעתו בנושא. וההסבר, ראובן טען לאחים, אתם טוענים שהמכירה היתה כדן וכל הבעיה היא רק שלא נהגתם לפנים משורת הדין, אבל שימו לב, אני כן נהגתי לפנים משורת הדין, שיעצתי להשליכו לאחד הבורות. ואם אתם חושבים שאתם נענשים על זה שלא נהגתם לפנים משורת הדין, איך תסבירו את זה שגם אני נענש. מוכרח להיות שלא זאת הבעיה, אלא עצם רעיון המכירה שעליה גם אני הסכמתי, ובגללה כולנו סובלים, שכתוב "וגם דמו הנה נדרש".

"אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא

שמענו" (מ"ב - כ"א)

רבי ירוחם ממיר מביא כאן הערה נוראה. אחרי כל מה שקרה לאחי יוסף, וגם לאחר שראו שמגיע להם עונש מהשמים, בכל זאת נשאו בעמדתם, שהמכירה היתה כדן, ולא התחרטו על עצם המכירה, אלא על אכזריותם. כי אם הם היו מרגישים איזה שהוא פגם בעצם המכירה, היו בוודאי מתחרטים על זה.

"ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו... בהתחננו אלינו ולא שמענו" (מ"ב -

כ"א)

כשמעיינים בפסוקים הקודמים מוצאים את התנאי שיוסף עשה איתם שיביאו את האח הקטן כדי להוכיח שהם לא מרגלים, שישלחו את אחד האחים להביאו, ובפסוק י"ז כתוב שאסף אותם למשמר לשלושה ימים ואח"כ אמר להם "את האלוקים אני ירא", לכו כולם ואחד יישאר במשמר כדי שתביאו את אחיכם הקטן. כשיצאו מהכלא ושמעון נשאר אמרו "אבל אשמים אנחנו".

ולכאורה קשה מדוע הם נזכרו לעשות חשבון נפש ביציאתם מהכלא בלבד, ההיגיון אומר שכשאדם נכנס לכלא הוא צריך לעשות חושבים על מה ולמה זה קרה, וכאן, כששחרר אותם והשאיר אחד מהם, נזכרו לעשות חשבון נפש מדוע הבא להם הצרה הזאת. ויתרה מכך: מה הקשר עכשיו בין מכירת יוסף לבין הצרות שפוקדות אותם?

אלא שיש קשר בין הדברים שיוסף אמר להם כשיצאו מבית האסורים להבנה בטעותם במכירת יוסף. כשיוסף הכניס אותם לכלא הם לא ביקשו רחמים על נפשם ולא על משפחתם, וכשהוציא אותם אמר להם: ראו אני ירא שמיים ואני דואג לבני ביתכם היושבים בכנען, ולכן אני שולח את כולכם עם האוכל ואחד יישאר איתי לערבון. רק לאחר דברים אלו הבינו את טעותם במכירת יוסף שהתחנן אליהם ולא שמעו, וזהו שאומר הפסוק לא שבגלל המכירה באה להם הצרה אלא "על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו" וכאן יושב מלך שכלל לא התחננו בפניו והוא מרחם על אנשים היושבים בארץ כנען שכלל אינו מכיר. ההכרה הזו הביאה אותם לחשבון נפש מדוקדק על חוסר הרחמים כלפי אחיהם יוסף.

רש"י מביא כאן, שהמילה גם והמילה את באים לרבות, ומה הריבוי? דמו, וגם דם הזקן (יעקב). כתוב ב"ספר חסידים", כשאדם עושה רעה לרעהו, לפעמים הנזק שהוא גורם, הוא לא רק למי שהוא פגע בו, אלא גם לסובבים אותו. למשל, אדם שרצח - אותו אדם שמת הרי הוא כבר מת, אבל יכול להיות שהוא תמך במשפחה, או במשפחות שלימות, וכשיגיע הרוצח לעולם האמת, יתבעו ממנו לא רק על הרציחה אלא על כל ה"נוק הסביבתי" שגרם. גם כשהאחים התוודו על מכירת יוסף, נתנו את דעתם לא רק על עצם המכירה, אלא גם על הצער שגרמו במעשה המכירה ליעקב אביהם, וצער זה נזקף לחובתם.

"ויען ראובן אותם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם" (מ"ב - כ"ב)

וקשה הרי האחים כבר הודו ואמרו 'אבל אשמים אנחנו על אחינו', ומה בא ראובן להוסיף בזה שאמר שהוא הזהירם לבל לחטוא, והרי הם בעצמם כבר הכירו בעוולתם.

מתרץ רבי חיים מצאנז, רז"ל בכתובות [דף ק"ג] דרשו מהפסוק 'כבד את אביך ואת אמך', "את" לרבות אחיך הגדול שצריכין לכבדו, ורצה ראובן לעוררם כי מלבד על עיקר חטא המכירה, חייבין להתחרט גם על זה שלא שמעו בקולו, אף שהוא גדול האחים, ועברו על מצוות כיבוד אח הגדול, וכדי שתהיה תשובתם שלמה ולא יישאר פגם עוון זה, ציווה להם לשוב גם על זה. ולזה אמר הלא אמרתי אליכם "אל תחטאו בילד ולא שמעתם בקולי", ותשובו גם על עוון זה.

רבי יחזקאל משינאווא מתרץ, ראובן בא לעוררם שבוודאי חייבין לשוב גם על איזה חטא אחר חוץ מעוון המכירה. וראיה לכך כי הלא הוא לא היה במכירה ואף על פי כן באה עליו צרה זו, ובעל כרחם שיש עוד איזה חטא ופשע. וזה שאמר "הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד", ואני קיימתי את דברי ולא חטאתי בו, ואף על פי כן עמכם אנכי בצרה, שמע מינה שהקב"ה חפץ בתשובה כללית ולא רק על עוון זה, לכן בואו ונפשפש בכל מעשינו ונשוב עליהם.

"והם לא ידעו כי שומע יוסף כי המליץ בינותם" (מ"ב - כ"ג)

כתוב בפרקי דרבי אליעזר [פ"ט], רבי ישמעאל אומר עשר פעמים אמרו בני יעקב ליוסף עבדך אבינו שמע יוסף את הדבר ושתק ושתקה כהודאה דמיא לפיכך נתקצרו מחייו עשר שנים. שואל הגר"א מוילנא, אם נבדוק בכל הפסוקים, יש רק חמש פעמים שאמר עבדך ולא עשר. ומתרץ, כיון שיוסף התנהג לאחים כאילו אינו מבין לשון הקודש, והעמיד מתורגמן שיתרגם את זה למצרית, א"כ יצא שיוסף שמע את זה גם מהאחים וגם מהמתורגמן, ביחד זה עשר פעמים.

בספר "שער בת רבים" מתרץ, רבי אליעזר מסיים את דבריו ששתיקה כהודאה דמיא, ולכן נענש על מה ששמע ולא מיחה ועל מה שהודה.

לכאורה מעשיו של יוסף תמוהים, בהתחלה הוא אוסר את שמעון, משמע שהוא כועס עליו, ואח"כ הוא מוציאו ומשקהו. תשובה לכך נתן רבי ישראל סלנטר, על פי מעשה שהיה עימו, פעם פגע בו אדם בצורה משפילה מאד, ואח"כ בא לבקש ממנו מחילה. אמר לו ר' ישראל שהוא מוחל לו מחילה גמורה, ואגב כך הוא שאל אותו אולי הוא נצרך למשהו, לאיזו טובה שהיא, והוא מוכן לעשות בשבילו הכל. רבי, מלמל האיש מבויש, לא די שהעלבתי אותך ושאתה מוחל לי, ואתה עוד רוצה להיטיב איתי, וכי במה זכיתי? אמר לו ר' ישראל, הגמ' בקידושין [נ"ט]. אומרת, מעשה מוציא מיד מעשה ומיד מחשבה, מחשבה אינה מוציאה לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה. מי שרוצה באמת לעקור מחשבה רעה ואת התרעומת שהוא נושא בליבו על השני, צריך הוא אגב לעשות מעשה, כיון שרק "מעשה מוציא מיד מחשבה". מאיפה למדתי את זה, מיוסף הצדיק. המדרש [בר"ר פ"ד] אומר, ששמעון היה ראש המדברים, והוא הסית את האחים נגד יוסף, והוא שהשליך אותו לבור. וכדי להוציא את הטינה שהיתה ליוסף, בעיקר לשמעון, היה מאכילו ומשקהו, מרחיצו וסכו. למחול, צריך לא רק במחשבה, אלא במעשה.

"ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו" (מ"ב - כ"ה)

נשאלת השאלה, מה הייתה מטרתו של יוסף הצדיק בזה שהשיב את הכסף לאחים? הרב מבריסק זצ"ל נצרך פעם לשלוח מכתב בעניין דחוף, ומכיוון שרצה הרב שהמכתב יגיע בוודאות, נתן הרב לשליח שטר כסף בשווי גדול, לשלם על שליחת המכתב. התפלא השליח ואמר, מדוע נתן לי הרב סכום כה גדול, והרי שליחת מכתב לא עולה סכום כה גדול. השיב הרב ואמר דבר זה למדתי מיוסף הצדיק שהחזיר את הכסף בחזרה לשקי האחים, כי הוא רצה להיות בטוח שהאחים ישובו למצרים ויביאו לפניו את בנימין אחיו, ולכן יוסף שידע שהאחים בגודל קדושתם, לא יחזיקו בידיהם כסף לא שלהם, בוודאי ישובו למצרים להחזיר את הכסף. אף אני, אמר הרב, אני רוצה להיות בטוח שתשלחו את המכתב, לכן נתתי לכם סכום גדול על מנת שתצטרכו לשוב ולהחזיר לי את העודף וכך אדע ששלחתם את המכתב.

"ויפתח האחד את שקו לתת מספוא" (מ"ב - כ"ז)

הוא לוי שנשאר יחיד מבין זוגו [רש"י].

שואל הט"ז בספרו "דברי דוד", מדוע דווקא לוי מצא את הכסף, הלא כולם נתנו לבהמותיהם לאכול. מתרץ הט"ז, יוסף שם את הכסף של לוי בפי אמתחתו, אבל את כספם של האחים שם בתחתית השק. ולכן בפסוקים הבאים שכתוב שהאחים באו לארץ ישראל והוריקו את שקם, מצאו גם הם את כספם. אלא שאם כך נשאלת השאלה למה דווקא ללוי שם את הכסף בפי השק? אלא, שיוסף רצה להחזיר את לוי חזרה למצרים, וחשב יוסף שאם לוי ימצא את הכסף כבר בתחילת הדרך, ישוב מיד למצרים להחזיר את הכסף, ואז הוא יוכל לאסור אותו, כמו את שמעון, כי שניהם היו הראשונים שיעצו להרגו. אבל לוי המשיך עם אחיו לארץ ישראל, וכשנולד מצאו את הכסף, הבינו שצריך להחזירו, אבל יעשו את זה בפעם הבאה כשיחזרו למצרים. וכשבאו למצרים, אמרו [מ"ג - כ"א] "והנה כסף איש בפי אמתחתו",

אומר ה"ז, שהם שינו מהאמת, שהרי רק לוי מצא את הכסף בפי אמתחתו, ושינו כאן מן האמת כדי לחפות על לוי.

רבי מרדכי בחטיין מתרץ, שמעון הרי נשאר במצרים, אך בוודאי היה צריך להביא תבואה עבור משפחתו, וסחבו את התבואה על גבי החמור של שמעון, ואת כל זאת עשה לוי, שהיה בן זוגו בכל פעולה, ולוי נתן מספוא גם לחמור שלו וגם לחמור של שמעון מתוך השק שלו, ולכן הוא הראשון שגמר את שקו ולכן הוא הראשון שגילה את הכסף.

"ויאמר אל אחיו הושב כספי וגם הנה באמתחתי ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלוקים לנו" (מ"ב - כ"ה)

כתוב בחז"ל, רואים מכאן מידה כנגד מידה, במכירה כתוב (ל"ז - י"ט) "ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא". מי היה האיש? ומי היה אחיו? היו אלה שמעון ולוי והם אמרו הנה בעל החלומות, וגם כאן לוי אומר "הושב כספי וגם הנה באמתחתי", ההנה הזה רודף אותי.

גם אצל האחים מצאנו מידה כנגד מידה, האחים הבינו מחמת מה באה אליהם צרה זו, וענו לו "מה זאת עשה אלוקים", שהרי הם הלכו עם הכתונת של יוסף ליעקב אבינו, ואמרו לו "זאת מצאנו הכר נא הכתונת בנד היא אם לא".

"מה זאת עשה אלוקים לנו" (מ"ב - כ"ה)

בספר "מאמר מרדכי" [סלאנים] למד מתוך התבוננות השבטים מהמאורעות שעברו עליהם, "מה זאת עשה לנו אלוקים" מהו ההבדל בין אדם לחמור. חמור כשנותנים לו מכה, אינו מחזיר פניו להתבונן מאין הגיעתו המכה אלא ממשיך בדרכו הלאה. מה שאין כן אדם שמקבל מכה, מיד מחזיר פניו לראות מיהו המכה, ועל מה הוא מכה, ומשתדל לתקן הסיבה שמפני זה הוכה. נמצא שהמכה היתה לתועלת. וכן בכל יסוריו של אדם אם מחזיר פניו ומתבונן מי המכה ועל מה הכהו יוצא לו מזה תועלת, אבל אם אינו מחזיר פניו לראות ולהתבונן מי הוא המכה ועל מה הוא מכהו, אם אין יוצא לו ח"ו תועלת מזה.

"ויגידו לו את כל הקורות אתם לאמר" (מ"ב - כ"ט)

אצל המרגלים ששלח יהושע, כתוב [יהושע ב' - כ"ג] "ויבואו אל יהושע בן נון ויספרו לו את כל המוצאות אותם". מה ההבדל בין קורות למוצאות? אומר המלבי"ם, המילה מוצאות, מכוונת כלפי מאורעות שקרו לאדם וציפה להם, וגם הבין כי הם צריכים לבוא עליו. והראיה, כאשר ניסו מלכי כנען לרדוף אחרי אותם מרגלים שהתחבאו בביתה של רחב, זה לא היה זר בעיניהם, שהרי הם באמת היו מרגלים, לכן כתוב "ויספרו לו את כל המוצאות אותם", שהרי המוצאות הם הדברים הרגילים להימצא. אבל המילה "קורות" מרמזת לדבר שקרה בפתע פתאום, בלי כל סיבה והאדם לא חיכה לזה. אמנם החליטו האחים כי סיבת צרתם באה להם בגלל מכירת יוסף, וזה בשבילם כמוצאות - דבר טבעי, אך כיון שהם העלימו את סיפור מכירת יוסף מאביהם, א"כ כשספרו זאת, לאחים נשמע הדבר כמקרה שאין לו סיבה שגרמה לו להיות, ומתוך כך כתוב "ויגידו לו את כל הקורות אותם".

"והביאו את אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם - כי כנים אתם את אחיכם אתן לכם ואת הארץ תסחרו" (מ"ב - ל"ד)
תסחרו - תסובבו. [רש"י].

רבי אלעזר רוקח בעל "ביני שמועה" שואל, הרי בדברי יוסף לא מצאנו כלל שאמר להם "ואת הארץ תסחרו". ומתרץ, לעיל [פסוק י"ג] כשהאחים אמרו ליוסף "שנים עשר אחים אנחנו", כתב רש"י שעיקר טענת יוסף כלפיהם היתה שנכנסו בעשר שערים, ולכן חשדם כמרגלים, אבל הם ענו לו שהם נכנסו בצורה זו כדי לחפש את אחיהם האחד. א"כ, כשאמר להם יוסף "ואת אחיכם הקטן תביאו ויאמנו דבריכם" שפנים אתם, מאליו יובן שאז תינתן להם רשות להסתובב בעיר לחפש את יוסף. אבל ליעקב לא יכלו לספר שהם מחפשים את יוסף, שהרי אמרו לו שהוא נהרג, לכן אמרו ליעקב שאמר להם "ואת הארץ תסחרו", וזו לשון דו משמעית, שמשמע ג"כ שתיתן להם לעסוק במסחר ארצו.

"עלי היו כלנה" (מ"ב - ל"ז)

לא קיבל דבריו של ראובן, אמר, בכור שוטח הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בניי. [רש"י]

אומר הגר"א מוילנא, כשרבקה שלחה את יעקב לקבל את הברכות ויעקב חשש שמא יצחק יקלל אותה, אמרה לו רבקה "עלי קללתך בני", שיהיו לו רק שלוש צרות הרמוזות במילה עלי - עשיו, לבן, יוסף. ועכשיו שהתחיל הסיפור עם בנימין, אמר יעקב לא יתכן, כי כבר היו "עלי", ולא יתכן שיהיו עוד צרות.

"ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני תמית אם לא אביאנו אליך וגו'" (מ"ב - ל"ז)

שואל ה"חתם סופר", איך עולה בדעתו של ראובן שאבא שלו יהרוג את הנכדים שלו. ומתרץ [שו"ת או"ח סימן ר"ח], כוונת ראובן היתה על פי הגמ' בב"ב [ק"ה] על הפסוק "ויהושע וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם" [במדבר י"ד - ל"ה] שהכוונה שנטלו את חלקם בארץ. ומפרש המהרש"א בחידושי אגדות, שנחלת ארץ ישראל נקראת בשם חיים, עיי"ש. - ולכן, מי שמפסיד חלק בארץ ישראל נקרא מת. וראובן שהוא בכור, חשב ששני בניו יקחו שני חלקים כמו אפרים ומנשה, ועל זה אמר "את שני בני תמית" - תקח מהם את חלקם בארץ ישראל.

הערוך לנר מתרץ מה הכוונה "את שני בני תמית", כי הרי ראובן נדר לקיים מצוות אביו, ואם לא יקיים נדרו, כתוב בגמ' "בעוון נדרים בנים קטנים מתים", ולכן אמר רק "את שני בני תמית", את הצרון וכרמי, כי חנוך ופלוז כבר היו גדולים ולא חל עליהם עונש זה. עונה לו יעקב, "פן יקראנו אסון" ונדר אינו חל באונס, ולכן קיבל עליו יהודה להיות בנידוי אם לא יחזיר אותו, וכמו שכתוב "וחטאתי לאביו כל הימים", ונידוי חל גם באונס.

"ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני תמית אם לא אביאנו אליך וגו'" (מ"ב - ל"ו)

לא קבל דבריו של ראובן. אמר בכור שוטה הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בני. [רש"י].

איך יעקב אומר על ראובן הבן שלו שהוא שוטה? מתרץ ה"חתם סופר", על פי הגמ' בב"ב [קכ"ו:], בכור שאינו לוקח פי שנים נקרא בכור שוטה. מתי יש מצב כזה, כשהוא בכור מהאמא, אומר יעקב, ראובן אומר לי לקחת לו את הירושה, והרי ירושתו כבר נלקחה, שהרי יעקב העביר את הבכורה ליוסף, וראובן אינו בכור לנחלת ארץ ישראל, וממילא בניו לא ייחשבו בני, וראובן אינו בכור לנחלת ארץ ישראל ולכן ראובן נקרא בכור שוטה, כי אינו בכור גמור, שלא יהיה לו פי שנים בנחלת ארץ ישראל. ולכן כשיעקב אומר "בניו הם ולא בני", אין הכוונה בלשון שאלה, אלא בניחותא, אכן שבניו הם ולא בני, ואין להם נחלה כפולה שנוכל לקחתה אם לא יוחזר יוסף.

היעב"ץ מסביר מדוע באמת בכור מאם נקרא בכור שוטה: כי לאדם כזה יש רק את החובות שנותנים לבכור שיש לו אחריות על כל הנעשה בבית, ולא את הזכויות, שביחס לירושה הוא לא נחשב לבכור. אדם שעמוס בחובות ואינו נהנה מזכויות, הוא שוטה.

"אנכי אערבנו מידי תבקשנו" (מ"ג - ט)

בספר "ילקוט פנינים" לדרשן רבי מנחם צבי טאקסין מקשה, מדוע יעקב חשש לשלוח את בנימין פן יקראנו אסון בדרך, ואילו יהודה לא חשש כלל ואומר "אנכי אערבנו"? ומתרץ, יעקב שלא ידע על מכירת יוסף וחשב שמת בדרך, לכן פחד לשלוח את בנימין שאולי יקרה לו משהו, שהרי "השטן מקטרג בשעת הסכנה", אבל יהודה שידע את האמת שיוסף חי ולא היה שום אסון בדרך, לכן הרהיב בנפשו ואמר "אנכי אערבנו".

"מעט צרי ומעט דבש" (מ"ג - א)

יש להעיר ולהאיר, אדם במעמדו של יוסף, שלפי המדרש שלט על כל העולם, וכל אוצרות המזון היו תחת ידו, היה צריך לקבל מיעקב תשורה ההולמת למעמדו. ומה רואים, שיעקב שלח לו מעט מעט מכל דבר, ומה? אוכל. וכי אוכל היה חסר לאדם שהיה אחראי על כל האוכל? והתשובה, יעקב שלח לו אוכל "מהבית". רק מי שהיה בישיבות, רחוק מהבית, יכול להבין מה זה לקבל חבילות מהבית, מה זה לקבל מזון מהבית.

"וכסף משנה קחו בידכם" (מ"ג - י"ב)

הביאור של "בידכם" הוא בגלוי, שיראו הכל. ולמה רצה יעקב אבינו שכולם יראו מה הביאו? אומר הרב מבריסק, להלן [מ"ד - ה] אמרו האחים "הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחתינו השיבנו אליך מארץ כנען ואין נגנוב מבית אדוניך כסף או זהב", ורש"י כותב שם שזה אחד מעשר ק"ו שבתורה. אומר הרב מבריסק, האחים חשבו שיוסף הוא גוי, וההלכה שאבדת גוי מותרת, ואף יש איסור להחזיר אבידה, וכמו שמביא הרמב"ם [פ"א מהלכות גזילה ואבידה ה"ג], וזה הק"ו, מצד הדין היו פטורים להחזיר, ובכל זאת החזירו, אז ק"ו לגניבה, שגניבת וגזילת עכו"ם אסורה, בוודאי שלא יגנובו.

אלא שצריך עיון, אם יש איסור להחזיר לגוי, למה באמת החזירו. התשובה, שכתב שם הרמב"ם שאם מחזיר בשביל קידוש השם, כדי שיפארו את ישראל, הרי זה משובח, ולכן החזירו שיהיה קידוש השם. לכן, מכיוון שכל מה שהחזירו זה בשביל קידוש השם, וככל שהדבר יותר מפורסם יש יותר קידוש השם, ולכן אומר יעקב "קחו בידכם" בפרהסיא, שיהיה קידוש השם מפורסם כשהם יחזירו את הכסף. - (ורק לא מובן, לפי הרב מבריסק היה צריך לכתוב וכסף משנה החזירו בידכם, שכל הדרך למצרים לא מסתבר שהחזיקו ביד ולכל אחד אמרו הנה הכסף שאנו מחזירים, וזה נוגע רק כשהם הגיעו ליוסף בעצמו, שם יתנו ויראו את הכסף שהם החזירו).

רבי איצלה מוואלוז'ין מתרץ, דרכו של עולם, אם מבקש אדם להסיר חשד מלב חברו, הוא אינו ממתין עד שחבירו יבוא אליו בטענות, אלא מזדרז להבהיר לו את גרסתו, שבכך אינו מצטייר בעיניו שרק מנסה לכסות על מעשיו בתירוצים, אלא כמבקש להעמידו על האמת. אחרי כל מה שהעלילו עליהם, יעקב ובניו חששו שיוסף יאשימם בגניבת הכסף, ואז גם אם יחזירו, יטען יוסף כי הם מחזירים רק בגלל שהוא תפס אותם בגניבה וימשיך הלאה להעליל עליהם, לכן יעץ להם "וכסף משנה קחו בידכם", כדי שכבר בכניסתם לבית יוסף, יראה שהם מחזירים את הכסף שלגרכתם הכסף הגיע אליהם בטעות, ולכן נקיים הם מכל אשמה.

"וכסף משנה קחו בידכם" (מ"ג - ב)

ראיתי בשם רבי זוסמן סופר שמסביר את הפסוק "וכסף משנה קחו בידכם", ע"פ הגמרא במגילה [י"ה] מילה בסלע משתוקא בתרי, השתיקה יפה כפליים מן הדיבור. יעקב התרעם על הבנים למה דיברו יותר מידי עם האיש, "למה הרעותם להגיד לאיש העוד לכם אח", ורמז להם בזה "כסף משנה" - מה ששווה כפליים, היינו שתיקה, קחו בידכם, אל תרבו שיחה.

"וא - ל ש - ד - י יתן לכם רחמים" (מ"ג - ד)

אומר ה"חפץ חיים", כמה אדם צריך להיזהר ממה שמדבר ומוציא מפיו. אצל רחל אומר יעקב, מי שגנב את התרפים לא יחיה, וכאן אם היה מקלל את מושל מצרים, בעצם היה הורג את הבן שלו. ובדרך העולם, על כזה מקרה שחושד בריגול ודורש את בנימין, היה צריך יעקב לומר אולי איזו מילה לא טובה על המושל - יוסף, ובכל זאת אמר רק שהקב"ה ידאג שיוסף ירחם עליכם.

"וא - ל ש - ד - י יתן לכם רחמים לפני האיש" (מ"ג - ד)

את המילה לפני, אפשר לפרש בשני אופנים. לפני - כשתעמדו בפני יוסף הוא ירחם עליכם, אך אפשר גם לפרש במשמעות של "קודם" כלומר קודם שתבואו אליו כבר ירחם עליכם, כמו שהט"ז [או"ח תקפ"ה] מסביר את הפסוק "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", שפירושו שתהיה איתערותא דלתתא קודם. אומר רבי שלמה קלוגר, הגמ' בשבת [קנ"א]. אומרת, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. - וכך אמר להם יעקב, כי ה' יתן לכם רחמים "לפני" האיש, שיתן רחמים בלבכם לפני שיוסף ירחם עליכם, כי אז "ושלח לכם את אחיכם", כי המרחם על הבריות מרחמין עליו מהשמים.

"וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף וכו' ולקחת אותנו לעבדים ואת חמורנו"
(מ"ג - י"ח)

הדברים תמוהים, מאחר שייקחו אותם לעבדים, לא מובנת דאגתם בקשר לחמוריהם, הרי בין כה וכה לא יוכלו להחזיק בחמורים בזמן שיחיו עבדים. בספר "כרם צבי" מפרש, שכונתם היתה לומר, איך היינו טיפשים ולא שמנו לב לכל ההשתלשלות המאורעות בזמן האחרון, אנחנו הבאנו על עצמנו את כל מה שקורה לנו, וא"כ אין לנו יתרון על החמורים שלנו. כך דיברו מחרטה וצער, על שלא שמעו לאביהם.

"וירא את בנימין אחיו בן אמו ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אלוקים יחנך בני" (מ"ג - כ"ט)

יוסף שואל שאלה, והוא לא מקבל תשובה, ומדוע האחים לא ענו על שאלתו. אומר רבי איצלה מוואלוז'ין, כאשר האחים הביאו את בנימין, ראה שהוא גדול, בן שלושים, ואב לעשרה ילדים, ואז שואל יוסף בתמיהה "הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי"? א"כ זאת לא היתה שאלה שמחכים לתשובה, אלא רק הבעת תמיהה וצחוק.

"וימרה יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבוא החדרה ויבך שמה"
(מ"ג - ל')

כותב רבי זלמן סורוצקין, יוסף בכה כי נודע לו על פטירת יצחק אבינו. מהיכן למד זאת? יוסף שואל את אחיו [כ"ז] מה שלום אביכם - הזקן, אביכם זה יעקב, הזקן זה יצחק. האחים ענו לו [כ"ח] "שלום לעבדך לאבינו", ואת הזקן לא הזכירו כלל, ומוזה הבין יוסף שיצחק כבר נפטר, והלך לחדרו לבכות ולהתאבל על פטירתו.

"ותרב משאת בנימין" וישתו וישכרו עמו" (מ"ג - ל"ד)

יוסף נמכר למצרים בגלל הקנאה של כתונת הפסים, ולכן כשיוסף נפגש עם אחיו, נתן בכוונה לבנימין יותר מלכולם, כי רצה לנסות את אחיו לראות אם יש בהם מידת הקנאה והתוצאה הייתה כמובן שלא קינאו בו על מה שקיבל יותר מכולם.

לפ"ז מובן מה ששואלים כולם, יוסף, מובן מדוע השתכר, כי שמח שהתקיימו החלומות, אבל האחים למה השתכרו. ולפי מה שכתבנו מובן, האחים הרגישו שנעקרה מהם מידה מגונה זו של קנאה, ולא נשאר בהם שמץ קנאה, דבר זה עורר בהם שמחה גדולה "וישתו וישכרו עמו". אך עדיין צריך להבין, לשתות ניחא, אבל להשתכר? והתשובה, יוסף טען שהם מרגלים, וכידוע "נכנס יין יצא סוד". האחים רצו להוכיח שהם לא מרגלים, שהרי בשכרותם יכול להתגלות שהם מרגלים, ואם הם היו מסרבים לשתות, זה היה מוגבר את החשד, לכן "וישתו וישכרו עמו", שלא רק שתו, אלא גם השתכרו ולא חששו שיגידו שהם מרגלים.

רבי חיים קניבסקי מתרץ, יוסף לא רצה שהאחים יראו שהוא מכניס להם גביע, ולכן הוא גרם להם להשתכר.

רבי אברהם אביש מפפד"מ מתרץ, בפסוק הקודם "וישבו לפניו הבכור כבכרתו והצעיר כצעירתו" אומר רש"י, מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון בני אם אחת וכו', כיון שהגיע לבנימין, אמר, זה אין לו אם ואני אין לי אם, ישב אצלי, והיה הדבר לפלא בעיניהם, כי בכישוף לא האמינו, וחשבו שמא הוא יוסף אחיהם, אלא שפחדו לשאול, כיון שהוא חשד בהם שהם מרגלים, והחליטו שישתכרו, וכשיכנס יין יצא סוד ויתברר אם הוא יוסף או לא, - אבל יוסף עצר את עצמו ולא השתכר.

"וישתו וישכרו עמו" (מ"ג - ל"ד)

מיום שפירש יוסף מאחיו, הם לא טעמו טעם יין, דכתיב "וישתו וישכרו עמו", מכלל דעד האידנא לא. [שבת קל"ט].

שואל המהרש"א [שם], איך השבטים שתו יין, הרי הם לא ידעו שזה יוסף, ואיך התירו נדרם. ותירץ, ששתו מפני אימת מלכות. הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות כתב [תשובות בית אפרים ס"ג], ודברי אדוני אבי וקני המהרש"א תמוה, וכי לפני מכירת יוסף הם כן השתכרו? וי"ל, שהשבטים כל מעשיהם היה על פי דיני התורה, ונאמר "וטבח טבח והכין", והכן הכוונה ליום שישי שבו מכינים לכבוד שבת. כמו שכתב בילקוט שמעוני [בראשית מ"ד רמז קמ"ט] על הפסוק "וטבח טבח והכין", מלמד ששמר יוסף שבת עד שלא ניתנה. יוצא איפה שסעודתם זו היתה בע"ש, וכדרך המלכים הסעודה התחילה בצהריים ונמשכה עד הלילה. יוסף נהג כדברי ר' יוסי, שחברים שהיו מסובים וקידש עליהם היום, אין מפסיקין ועולה לסעודת שבת, ואחרי הסעודה מקדשים. תמיד השבטים קידשו לפני הסעודה, ויין שלפני המזון אינו משכר, אך הפעם נאלצו לשתות אחרי הסעודה, וזה נקרא יין שלאחר המזון שיש בו שכרות, וזה שרמזה לנו התורה "וישתו וישכרו עמו".

"וישתו וישכרו עמו" (מ"ג - ל"ד)

מדוע כשיהודים יושבים ושותים ומשוחחים יחד, אהבתם מתחזקת יותר, ואילו גויים, כשותים יחד, בסופו של דבר מכים איש את רעהו, רוצחים והורגים זה את זה. אומרים בשם רבי ישע בער, ליהודים יש מצות "ואהבת לרעך כמוך", ולעשוי יש את הציווי "ועל חרבך תחיה", ובוה יש סוד, כי באופן פשוט אי אפשר להסביר את ההבדל. אבל כשנכנס יין, יצא סוד, ואם הסוד יוצא, הענין נשאר כפשוטו - יעקב עם האהבה ועשיו עם החרב.

"הבוקר אור והאנשים שולחו המה וחמוריהם" (מ"ד - ג')

למה מוזכר שהם שלחו גם את החמורים? אומר ה"קהילת יצחק", הגמ' בתענית [כ"ד]. מספרת על חמורו של ר' יוסי דמן יוקרת, שאם היה נשכר ע"י אחרים ושמנו לו יותר כסף, הוא לא היה הולך. כשיוסף שם את הגביע וראה שהחמור הולך, הבין יוסף שמהשמים מסכימים לדבריו.

הרב מבריסק מתרץ, בסוף פרשת ויגש כתוב שנגמרו כל החמורים במצרים אחרי שיוסף החליף איתם לחם בסוסים במקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמורים, וכבר בראשית השנה השניה התלוננו העם "לא נשאר לפני אדוני בלתי אם גיתנו ואדמתנו" [מ"ז - י"ח]. ביקשה התורה להדגיש, שאפילו שזה היה בשנה השניה, בכל זאת לבני יעקב כן היו חמורים.

"הם יצאו את העיר לא הרחיקו" (מ"ד - ד)

קרתה במצרים, מקום של רמאים. "חלילה לעבדיך", הכוונה לעבדים של יוסף, וכי נמנע הדבר מעבדיך, משרתיך, לעשות כזה דבר? ולמה תחשוב שאנחנו הגנבים. ובפרט, שכסף שמצאנו אצלנו החזרנו אליך, וא"כ איך נגנוב מהבית שלך הפצים. וכמובא לעיל בשם הרב מבריסק, אם החזרנו אבידת גוי שהיה מותר לנו לקחת, על אחת כמה וכמה שלא ניקח דבר שאסור עלינו על פי דין, שהרי גזילת הגוי אסורה.

"וגם אנחנו נהיה לאדוני לעבדים" "ויאמר גם עתה כדבריהם כן הוא" (מ"ד - ט)

(י) בעל ההפלאה בספרו "פנים יפות" שואל, האחים אומרים ליוסף, מי שיימצא הגביע אצלו ימות וכל השאר יהיו עבדים, ואילו הוא עונה להם שמי שיימצא הגביע אצלו יהיה לו לעבד וכל השאר יהיו נקיים, וכי על כך ניתן לומר "גם עתה כדבריהם כן הוא"? קושיה נוספת, כתוב בגמ' "קללת חכם אפילו על תנאי מתקיימת" [מכות י"א], ואיך הוציאו מפייהם "אשר ימצא מעבדיך ומת" מתרץ ההפלאה, האחים טענו, אנחנו בוודאי לא גנבנו את הגביע, וכנראה אחד מעבדיך גנב ומגיע לו עונש מוות, שהרי הוא מעל בתפקידו. ואם זה בכל זאת אחד מאיתנו, לא מגיע לו עונש מוות כמו עבד המלך שגנב, ולכן אנחנו רק נהיה עבדים. עונה להם מנשה, אני מסכים, "גם עתה כדבריהם כן הוא" למה שאתם אומרים "ואתם תהיו נקיים", כל שאר האחים חוץ מהגנב עצמו לא יקרה לו כלום.

הגר"א מוילנא מפסק את הפסוק כך, אם "מעבדיך, ומת", כי בן נח אזהרתו זו מיתתו, אבל אם אנחנו גנבנו את הגביע, נהיה לאדוני לעבדים, כי ישראל שגנב נמכר בגנבתו. בספר "שומרי אמונים" מתרץ, מה שכתוב "אשר ימצא הגביע בידו ומת", זה רק אם ימצא בעדות גמורה, ורק על זה הוא נהרג, וכיון שפה לא היתה גניבה, לכן לא היה עונש. אבל אצל רחל, היתה באמת גניבה, ולכן נענשה.

"ויאמר גם עתה כדבריהם כן הוא" (מ"ד - י)

אף זו מן הדין אמת כדבריהם כן הוא שכולכם חייבים בדבר, עשרה שנמצא גניבה ביד אחד מהם כולם נתפסים. [רש"י].

לא מובנת טענתו של יוסף, איפה מצאנו שחבורה שנמצא בתוכה גנב כולם אשמים?, עוד צריך להבין מדוע אמר עתה כדבריהם, מהו עתה, מה התחדש עתה? מתרץ רבי משה יהודה לייב אב"ד קוטנא [הובאו דבריו בספר "כמוצא שלל רב" מנהג העולם, שכאשר נתפסת חבורה שביד אחד מהם חפץ גנוב, כולם נשלחים למאסר, כי מי יודע אולי כולם שותפים במעשה הגניבה, אבל כל זה רק עד המשפט, אם יתברר שאין להם קשר לגניבה ורק הגנב בעצמו ביצע את מעשה הגניבה, הרי בוודאי ישחררו את כולם ורק את הגנב ישאירו בבית הסוהר עד שירצה את עונשו וישיב את הגניבה לבעליה. מעתה מובן מה שאמר האיש לאחי יוסף, "עתה", כלומר, בטרם נמצא הגביע, "כדבריהם כן הוא" שכולם נתפסים מחמת הספק, אולם "אשר ימצא איתו", לאחר שיימצא הגביע ואדוני הלא נחש ויידע מי הוא הגנב ומי נקי מעוון זה, בוודאי יוציא לאור משפטכם ואז "אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים".

מדוע יוסף המתין עד שיצאו מהעיר? ומה ההדגשה לא הרחיקו? בספר "אוהב שלום", לרבי שלום שפירא, מתרץ ע"פ מש"כ בילקוט שמעוני על הפסוק "וטבח טבח וזהבן", [בראשית מ"ד רמז קמ"ט] מלמד שישמר יוסף שבת עד שלא ניתנה. א"כ, בשעה שהאחים הגיעו למצרים, היה זה יום שישי, ולכן ציווה יוסף להכין הכל מערב שבת, ולמחרת בבוקר נשלחו, וזה היה בוקרו של שבת, ויוסף פחד שמא אם הוא יעכב אותם בגלל הגביע, יהיה אצל יעקב פיקוח נפש, כי אין למשפחותיהם בארץ כנען מה לאכול. לכן יוסף שלח אותם דווקא בשבת, ועשה חשבון אם הם ילכו יותר מאלפיים אמה, יוצא שהם מחזיקים שיש כאן חשש פיקוח נפש, ולכן מותר ללכת בשבת ולכן לא ארדוף אחריהם. אבל אם אראה שאחר פחות מאלפיים אמה הם עוצרים, סימן שהמצב בבית טוב ויש מה לאכול, ולכן אקרא להם בחזרה בשביל הגביע. וזה מה שכתוב בפסוק "הם יצאו את העיר לא הרחיקו", כלומר לא הלכו יותר מאלפיים אמה, ולכן אמר יוסף לאשר על ביתו "קום רדוף אחרי האנשים".

לאדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור היה כתב יד מרבי חיים ויטאל, שהתגלה לו בחלום תירוץ לשאלה זו, "לא הרחיקו" הכוונה שלא הרחיקו שיעור פרסה, ועדיין לא היו צריכים לומר תפילת הדרך, ואז "קום רדוף אחרי האנשים", אבל אם כבר יספיקו לומר תפילת הדרך, בוודאי ייצלו ממך.

"ואמרת אליהם למה שילמתם רעה תחת טובה" (מ"ד - ד)

בספר "מנחה בלולה" לרבי אברהם מנחם רפא, מעיר, יוסף לא מצווה לאשר על ביתו לשאול את האחים שאלה עניינית פשוטה "למה גנבתם את גביעי?" אלא פוקד את שליחו לשאול את האחים "למה שילמתם רעה תחת טובה?" מכאן נמצאנו למדים, שגדול עוון כפיות טובה, מעוון של גניבה בידיים.

"ואמרת אליהם למה שילמתם רעה תחת טובה וכו' והוא נחש ינחש בו הרעתם

אשר עשיתם" (מ"ד - ד - ה)

מה ביקש להעיר להם בהוסיפו "הרעותם אשר עשיתם"? מסביר רבי שלמה הרמב"ם מגרודנא, כאשר אדם נכשל בגניבה כל שהיא, לפעמים אפשר ללמד עליו זכות, יצרו גבר עליו, אבל אם גונב דבר ודבר הגניבה אמור להתפרסם מיד, הרי הוא אינו שפוי בדעתו. זה מה שאמר השליח, הרי בגביע הזה אדוני שותה ומיד יגלה שזה נגנב, ואיך נכשלתם בשטות זו. וא"כ, היו פה שתי טענות, א'. על עצם הגניבה, וטענה נוספת, איך נעשתה הגניבה בלי שכל. וזו ביקורת חריפה ונוקבת עוד יותר מהגניבה עצמה, זהו שאמר "הרעותם אשר עשיתם".

"ויאמרו אליו למה ידבר אדוני כדברים האלה חלילה לעבדיך מעשות כדבר

הזה" (מ"ד - ז)

כשאורח בא לבית וחסר אה"כ חפץ, אם משרתי הבית כולם ישרים ונאמנים, יש לחשוך שהאורח הוא הגנב, אבל אם עובדי הבית הם כנופיית גנבים, למה יחשדו באורח. מסביר רבי איצלה מוואלוז'ין, זה מה שאמרו בני יעקב, הגניבה

בספר "מעיינה של תורה" שואל איך הוציא יוסף דבר שקר מפיו שהוא מנחש בזמן שלא נחש כלל. אלא הכוונה "באיש אשר כמוני" יוסף התכוון לפרעה שהוא כמוהו - "כי כמוך כפרעה", כלומר, פרעה שהוא כמוני, הוא אשר מנחש. ובכוונה אמר לשון זה שישתמע כאילו הוא מתכוון לעצמו בשעה שבאמת התכוון לפרעה.

בספר "כרם צבי" מתרץ, ידוע שכל עניין יוסף עם אחיו שחשדם כביכול שהם מרגלים, הכל היה כדי למרק את חטאם, ולא ח"ו כדי לנקום בהם, וכמו שאמרו חז"ל, כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח, ומסבירים המפרשים, שכוונת חז"ל היא שכאשר תלמיד חכם נוקם, אין לו בזה שום טעם אישי, כמו הנחש שאינו מרגיש טעם בפיו, כיון שדואג רק לכבוד התורה, וזו הכוונה נוקם ונוטר כנחש. וזה אומר יוסף לאחיו, אני לא מצער אתכם כנקמה, כי לי אין בזה שום טעם, כמו נחש שלא מרגיש כלום, כך "נחש ינחש איש אשר כמוני". הוא אמר כמובן את האמת, אך הם בשלב זה הבינו את הדברים כפשוטם.

רבי זלמן סורוצקין מתרץ בשם רבי שמואל וואלקין, יוסף בדברים אלו רמו לאחיו על מה שהם עשו לו. האחים לא רצו להרוג אותו בידיים, רק ע"י גרמא, וא"כ איך הם השליכו אותו לבור מלא נחשים ועקרבים? אלא שחשבו אותו ל"מנחש" שיודע ללחוש לנחשים שלא יזיקו. ולכן אמר להם עכשיו "עקיצה חריפה" (שאת משמעותה הם הבינו אח"כ כאשר התוודע אליהם), "הלא ידעתם" בשעה שהשלכתם אותי לבור "כי נחש ינחש איש אשר כמוני", שהרי על סמך זה השלכתם אותי לבור מלא נחשים ועקרבים, ואיך העזתם לגנוב ממני את הגביע שאני מנחש בו.

"איש אשר כמוני" (מ"ד - ט"ו)

הרבי מקוצק למד מפסוק זה "איש אשר כמוני" - מי שרוצה לעשות כמוני, לחקות מעשי חבירו ולהידמות אליו, "נחש ינחש" מעשהו מעשה נחש וכשפים.

"ויאמר יהודה מה נאמר לאדוני מה נדבר ומה נצטדק האלוקים מצא את עוון עבדיך" (מ"ד - ט"ו)

השבטים הקדושים, כשנקלעו לצרה, מיד עשו חשבון נפש, למה התרגשה עליהם צרה זו. והגיעו למסקנה שהוא מידה כנגד מידה ממה שהם עשו עשרים ושתים שנה לפני זה.

הגמרא [ברכות ה:]: מספרת, שלרב הונא החמיצו ארבע מאות חביות של יין. עלה לפני ר' יהודה ורבנן להתיעץ איתם על מה הקב"ה עשה לו כך. אמרו לו, עליך לפשפש במעשיך. אמר להם, וכי חשוד אני בעיניכם לעשות דבר שאינו הגון. אמרו לו, וכי חשוד הקב"ה בעיניך לעשות דין בלא משפט. אמר רב הונא לחכמים, אם יש מישהו ששמע עלי דבר שעשיתי לא טוב, שיגיד. אמרו לו, שמענו עליך שאינך משלם לארס את החלק המגיע לו. אמר להם, הלא הארס הזה גונב ממני הרבה יותר ממה שמגיע לו, ואיני צריך לתת לו כלום. אמרו לו, הארס יקבל עונשו על שגנב לך, אבל אתה, לפי דרגתך בתורה ובצדקות, עליך לעמוד בדיבורך, ולשלם לו כפי שאמרת לו, אע"פ

רבי משה פיינשטיין מתרץ, גם אם פטרה התורה את כל החבורה ורק הגנב חייב, זה רק בדיני אדם וחסד ה' עם ברואיו שלא לדקדק כל כך. אבל רואים מכאן, שיוסף טען שכולכם אשמים, שבדיני שמים לא מסתכלים רק על המציאות, מי גנב - אלא שחבורה שלימה שיש בה יראת שמים וסולדים מן המעשה ומתרחקים ממנה כמטחוי קשת, לא יהיה בתוכה גנב, ואם יש גנב, סימן שהחבורה כולה אינה בסדר, וכאן שהסכימו שאם ימצא הגנב כולם ייתפסו על זה, הרי אפשר לדון אותם בדיני שמים.

"ויחפש בגדול החל ובקטן כלה" (מ"ד - ט"ו)

במדרש הגדול כתוב, הגדול היה שמעון והקטן בנימין. שואל המהרי"ל דיסקין, מהיכן לקח המדרש שהגדול זה שמעון ולא ראובן. ומתריך, האחים טענו טענה הגיונית, "הן כסף וכו'", אבל שני אחים לא היו באותו ק"ו, שמעון שנאסר אצל יוסף, ובנימין שלא היה בכלל, א"כ בזמן החיפוש שמעון היה הגדול שבאחים ובנימין היה הקטן שבהם.

"ויחפש בגדול החל ובקטן כלה" (מ"ד - ט"ו)

הרמ"א [באו"ח סימן תל"ב סעיף א'] כותב "ונוהגין להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק כדי שלא יהיה ברכתו לבטלה". שאל הרב מטשעביץ בשם ה"זיגער מאכער" מהעיר דומברובא, - איזה סוג של חיפוש הוא זה, הרי הוא עצמו מחביא והוא עצמו מוצא, אין לך ברכה לבטלה גדולה מזה. ותרין, הגמ' בפסחים [י:]: אומרת, מה המקור של בדיקת חמץ, ולמסקנת הגמ' שלומדים גזירה שווה "שבעת ימים שאור לא ימצא", ואומר "ויחפש בגדול החל ובקטן כלה". שאל הזיגער מאכער, למה הגמ' מביאה ראיה מחיפוש מיוסף, ולא מביאה את החיפוש שהיה קודם לכן אצל רחל כשלבן חיפש את התרפים. ותרין תירוץ גאוני, אצל רחל החיפוש באמת היה רציני ולכן לא מצא, אבל אצל יוסף החיפוש לא היה אמיתי, שהרי הוא עצמו החביא את זה, ולכן הגמ' מביאה את המקור לחיפוש מהפרשה שלנו ולא מרחל, כדי ללמדנו שמספיק שיהיה לזה שם של חיפוש. ולפי"ז אפשר לברך על אף שכל החיפוש הוא חיפוש רופף שאתה עצמך יודע היכן הנחת כי לך יקרא חיפוש.

"וימצא הגביע באמתחת בנימין" (מ"ד - ט"ו)

כתוב במדרש תנחומא [אות ז'] כיון שנמצא הגביע, היו השבטים עומדין ומחבטין לבנימין על כתפיו, ואומרים לו גנב בר גנב. בספר "פרשת דרכים" שואל, מדוע חבטו בו דווקא בין כתפיו? ומתריך, משה רבנו בברכתו לבנימין אמר "ובין כתפיו שכן", היתה זאת נבואה שבית המקדש ייבנה בחלקו של בנימין, מדוע דווקא בחלקו של בנימין? כתוב במדרש [מובא בילקוט שמעוני דברים תתקי"ז] מפני מה זכה בנימין שתשרה שכינה בחלקו, שכל השבטים היו במכירתו של יוסף ובנימין לא היה במכירתו של יוסף. ולכן כשנמצא הגביע באמתחת בנימין, היו השבטים מחבטין אותו על כתפיו, שרמזו לו מדוע הוא זכה שייבנה בית המקדש אצלו ולא אצלנו, שכשם שאנחנו גנבנו את יוסף ומכרנו אותו, כך גם אתה גנבת את הגביע מיוסף, וא"כ במה אתה עדיף עלינו.

"הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני" (מ"ד - ט"ו)

שמצד הדין אתה פטור. אמר להם, מקבל אני על עצמי לתת לו. יש שאמרו שנעשה נס ונהפכו חביות החומץ חזרה ליין, ויש שאמרו, שמחיר החומץ עלה והגיע למחיר היין. אף כאן אנו למדים, כי כשבאה לאדם איזו צרה, ייסורין, הפסד מומן וכל כיוצא בזה, זה סימן שעליו לפשפש במועשיו ולתקן דרכיו. המאמין יודע שאין לתלות את הפסדיו ומכאוביו בסיבות הנראות לעין, אלא אין אדם נוקף אצבע מלמטה, עד שמכריזין עליה קודם לכן מלמעלה. ובמקום לחקור ולדרוש מי אשם בהפסדיו, יתבונן בחדרי נפשו וישוב אל ה' ורפא לו.

"ויאמר יהודה מה נאמר לאדוני מה נדבר ומה נצטדק האלוקים מצא את עוון עבדיך הננו עבדים לאדוני" (מ"ד - ט"ז)

מה פירוש המילה הצטדקות. מסביר בספר "מנוחה ושמחה", יהודה אמר ליוסף, אנחנו לא גונבים ואנחנו לא יכולים להביא עידי אופי שיעידו על יושרנו. אך "מה נאמר", האמת שהגביע נמצא באמתחתינו, וזאת עובדה. "מה נדבר" לשון קשה, יכול הייתי לומר שאתה הוא ששמת את הגביע, אך איני יכול לומר זאת, כי הרי אין לך דבר נגדנו ולמה שתעשה את זה, ומכיוון שאנחנו לא לקחנו ואתה לא שמת, מכאן שהקב"ה כועס עלינו בגלל עוון אחר שיש בנו. "ומה נצטדק", וכי נוכל לומר שהוא אינו צודק? לכן וודאי שאנו החוטאים. ומכיוון שאנו החוטאים "האלוקים מצא את עוון עבדיך", איזה חטא, חטא אחר, לא עוון הגניבה הזאת, ולכן "הננו עבדים לאדוני" - כולנו עבדים "גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו". אומר יוסף [י"ג] "חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם". יוסף עונה לו, אתם אומרים שההשגחה היא זאת שהתערבה כאן, לכן אני ממשיך ואומר שההשגחה היא ששמה בפי את ההחלטה שלא כולכם יהיו עבדים, אלא רק זה שבאמתחתו נמצא הגביע, וכל היתר יכולים לחזור לביתם.

"ואתם עלו לשלום אל אביכם" (מ"ד - י"ז)

רבנו בחיי בפירושו לתורה כותב: היה יכול לומר לנו לשלום לדרככם, אבל הפרשה מבוארת באחי יוסף לשעה, ורומזת לעשרת הרוגי מלכות לדורות אשר עלו לשלום אל אביהם שבשמים. וכך דרשו רבותינו ז"ל, חכמי האמת ז"ל, עשרה הרוגי מלכות, אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן, וכן הכתוב אומר "עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכים לו" [ישעיהו ס"ד - ג]. ובתחילת דבריו כתב, ועל דרך הקבלה מה שנחתמה פרשה זאת בפסוק עלו לשלום אל אביכם זה רמז לעשרה הרוגי מלכות אשר עלו לשלום אל אביהם שבשמים אחר שנתלבנו ונצרפו מחטאו של יוסף. וכבר ידעת כי כתונת הפסים היתה תחילת הסיבות וראשית גלגול הדברים, ונחשב להם לאכזריות גדולה מה שטבלו הכתונת בדם השעיר ואמרו לאביהם זאת מצאנו, לפיכך העונש היה בהם בגופם, שהתחיל השעבוד בהם (בגופם) אחר מות יוסף מיד, ואחר זמן בהרוגי מלכות שנידונו בגופם, כי הגוף כתונת לנפש. ועל זה תמצא בפרשה זו עשרה פעמים "האנשים", והיה לו לומר אחי יוסף או בני יעקב ואמר "האנשים" לרמז על עשרת הרוגי מלכות, וכן כתוב במדרש משלי [א] - לא נמשכו עשרה הרוגי מלכות אלא בחטא מכירתו של יוסף".

חנוכה בפרשת מקץ

י. "בגדול החל ובקטן כילה [מ"ד - י"ב]. רמז מכאן להדלקת נרות חנוכה לשיטת בית שמאי הסוברים שביום הראשון מדליקים שמונה ופוחת והולך, עד שביום השמיני מדליקים נר אחד. [אדמו"ר מ"שומרי אמונים"].

י"א. יש שנים שחנוכה יוצא גם בפרשת ויגש, וגם בפרשה זו יש רמז לחנוכה. "אדני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח וכו' ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן", [מ"ד - י"ט - כ] מכאן רמז לחנוכה: "היש לכם אב או אח" איך אתם מדליקים את נרות החנוכה? ביום הראשון א' וביום השני ב' (אב), או ביום הראשון אתם מדליקים ישר שמונה (א-ה). "ונאמר אל אדוני יש לנו אב", אנחנו מדליקים ביום הראשון א' וביום השני ב', מדוע? כי "יש לנו אב זקן", כך הורה הלל הזקן, ואנו פוסקים כשיטתו. [ספר "יד יעקב"].

י"ב. חנוכה מן התורה מנין, רמז לדבר המילה העשרים וחמש מתחילת התורה היא אור, רמז לחנוכה שחל היום העשרים וחמש לחודש כסלו כרמז בשמו חנו כ"ה, וכן המקום העשרים וחמש במסעות של בני ישראל המובאים בפרשת מסעי הוא חשמונה.

כתב בספר "מטה משה" [הלכות חנוכה אות תתקצ"ג] ברוב השנים חנוכה חל בפרשת מקץ, וישנם הרבה רמזים לכך.

א. "ויהי מקץ שנתים" ר"ת שמאל נר תדליק ימין מזוזה. [מטה משה שם]

ב. בחלום של פרעה, הפרות הדקות אוכלות את הפרות הבריאות, והשיבולים הדקות את השיבולים המלאות. ובחנוכה נמסרו גיבורים ביד חלשים. [מפי השמועה]

ג. "ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאור", במילים אלו יש רמז בר"ת על דיני החנוכה.

ובעת יוחנן השמיד יונים, מבית קדשינו ציונו, שנדליק נרות תמניא יומי מחנוכה, יניחנו מצד ימין מהיוצא, ובתלמוד פירשו רבותינו עליהם השלום, חייב להדליק משחשכה, ואחר העברת נושאי התרמודאי, עברה מצוות דליקתן, עלינו להדליק, הכל יחד אנשים ונשים ראויים. [ספר מדבר קדמות מערכת ח' אות כא' בשם רבינו אפרים].

ד. "וטבח טבח" בגימטריה ארבעים וארבע. מספר הנרות עם השמשים. [אליהו רבה או"ח תר"ע אות י']

ה. "וטבח טבח והכין", הח' של טבח עם מילת "והכין", אותיות חנוכה, והוא סמך לסעודות שעושים בחנוכה. [שם ושלטי גיבורים על הגהות המרדכי פרק במה מדליקין - שבת פ"ב אות ג']

ו. "וחמש את ארץ מצרים", חמש - אלו שלשת הגזרות שגזרו היוונים על היהודים - חודש מילה שבת. [בני יששכר מאמר י"ג אות ב']

ז. "ותרב משאת בנימין ממשאות כולם חמש ידות" [מ"ג - ל"ד]. חמש ידות כנגד "מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים טמאים ביד טהורים רשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך". [רבי נפתלי מרופשיץ].

ח. בהפטרת חנוכה "והנה מנורת זהב כלה וגלה על ראשה". "וגלה" בגימטריה ארבעים וארבע, כמספר נרות החנוכה עם השמשים. [מפי השמועה]

ט. בסוף כל פרשה, מובא מספר הפסוקים בלבד, ורק בפרשת מקץ מופיעים גם מנין התיבות (2025). יש בזה רמז לחנוכה, כי בכל יום בחנוכה מוסיפים נר אחד. נר גימטריה 250 אם נכפיל בשמונת ימי החנוכה = 2000 + חנוכה, נוטריקון חנו כ"ה - שהנס היה בכ"ה כסלו. 2025=25+2000, כמניין התיבות שבפרשת מקץ שקוראים בשבת חנוכה. [בני יששכר בשם רבי צבי הירש מזידיטשוב שם אות א']

נערך לדפוס לע"נ המחנך
רבי דוד בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל
נלב"ע כ"ח בניסן תשע"ד.

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים
ראש ישיבת נתיב השבים באר-שבע הגה"צ
רבי שלום בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל
נלב"ע כ"ז בניסן תשע"ו.

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים
ר' שמואל בן אבי חיים עדני הכהן ז"ל
נלב"ע י' באדר א' תשע"ט

לרפואת רעייתו הרבנית
סגולה תחי' בת שרה זוהרה

ולע"נ הרב יצחק מאיר זצ"ל ב"ר שמשון וויס שליט"א
ובנו התינוק ישראל ז"ל